

DIAGNÒSTIC SOBRE LA SITUACIÓ DE LES DONES EN ELS SECTORS RAP DE LA COMUNITAT VALENCIANA

Novembre 2023

*Producte 3 (final) de l'assistència tècnica per a l'elaboració de
l'estudi de diagnòstic de la situació de les dones en els sectors
RAP CV (CMENOR/2023/07N05/252)*

CONTINGUT

ASPECTES PRELIMINARS.....	9
I. OBJECTIUS I METODOLOGIA.....	13
1. INTRODUCCIÓ	14
2. OBJECTIUS DEL DIAGNÒSTIC	15
3. ELS INDICADORS I LA SEUA DEFINICIÓ	15
3.1. Indicadors relatius a la visibilització	15
A. Indicadors sociodemogràfics i poblacionals.....	15
B. Indicadors sociolaborals i econòmics.....	17
C. Indicadors relatius a la participació	18
4. METODOLOGIA PER A L'OBTENCIÓ DE LES DADES	18
4.1. Explotació exhaustiva de les bases de dades existents.....	18
4.2. Sol·licitud d'informació a entitats privades	19
4.3. Sol·licitud d'informació a entitats públiques.....	19
4.4. Entrevistes en profunditat	20
4.5. Limitacions de l'estudi.....	20
II. ANTECEDENTS I ESTAT DE LA QÜESTIÓ	23
III. LA SITUACIÓ DE LES DONES EN ELS SECTORS RAP DEL ERV DE LA COMUNITAT VALENCIANA.....	27
1. LES PERSONES QUE VIUEN EN EL ERV: DESEQUILIBRIS POBLACIONALS I DESIGUALTAT DE GÈNERE.....	28
1.1. Dependència i renovació de la població.....	30
1.2. Envel·liment i feminització de la vellesa	30
2. SITUACIÓ SOCIOLABORAL I ESTRUCTURA ECONÒMICA AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE	34
2.1. Nivell educatiu	40
2.2. Segregació ocupacional: horitzontal i vertical	45
2.2.1. Les dones en el mercat laboral.....	45
2.2.2. Ocupació per sectors	46
2.3. Estructura econòmica: tinença i prefectura de les explotacions agràries.....	49

2.3.1.	La titularitat compartida.....	50
2.3.2.	Prefectures d'explotacions	52
2.3.3.	Beneficiàries d'ajudes estructurals	56
3.	LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES EN LES ASSOCIACIONS PROFESSIONALS I COOPERATIVES	69
3.1.	La participació de les dones en les cooperatives agroalimentàries i associacions professionals	69
3.1.1.	Les dones en les cooperatives	70
3.1.2.	Les dones en les organitzacions professionals agràries	72
3.2.	Les dones en les confraries de pescadors	72
IV.	CONCLUSIONS I RECOMANACIONS	75
	CONCLUSIONS.....	76
	RECOMANACIONS DE CARÀCTER GENERAL	78
	RECOMANACIONS ESPECÍFIQUES DE CARÀCTER METODOLÒGIC PER A MILLORA EN EL RELEVAMIENTO I ANALISIS DE DATA.....	79
	PROPOSTA DE XARXES DE DONES PER AL INTECAMBIO DE VEVENCIAS SEGONS PERFILS DETECTATS.....	81
V.	BIBLIOGRAFIA	90

ÍNDIX DE TAULES

Taula 1. Població total desagregada per sexe i percentatge de la població ERV en relació amb la Comunitat Valenciana	28
Taula 2. Comparativa indicadors demogràfics entre Estat, Comunitat Valenciana, províncies, Municipis ERV i AVANT	30
Taula 3. Població total dels ERV a nivell provincial desagregats per sexe.....	31
Taula 4. Comparació Edat mitjana entre Espanya, CV, ERV i Municipis AVANT	31
Taula 5. Percentatge habitants per sexe i franja d'edat. Taxa masculinització	32
Taula 6. Ocupació de les persones per sector i sexe a la Comunitat Valenciana. Comparativa 2022-2023	36
Taula 7. Ocupacions en els municipis ERV per sector econòmic i sexe. Comparativa el mes d'octubre de 2022 i 2023.....	38
Tabla 8. Desocupació total per província i desagregat per sexe	39
Taula 9. Població de 20 a 29 anys que ha completat alguna etapa d'educació secundària en comparativa CV i Estat. IVE.....	42
Taula 10. Població de 25 a 34 anys amb estudis superiors. IVE	43
Taula 11. Percentatge d'homes i dones segons nivell educatiu de la Comunitat Valenciana i la seua proporció els municipis de ERV. 2021	43
Taula 12. Afiliacions a la Seguretat Social, Règims General Agrari, SETA, RETA i Especial de la Mar desagregada per sexe	48
Taula 13. Nombre d'explotacions amb titularitat compartida en la CV en 2023.....	52
Taula 14. Distribució de caps d'explotació agrària per superfície cultivable. Espanya i Comunitat Valenciana en 2020.....	53
Taula 15. Edat mitjana de caps explotació agrària en els municipis ERV	55
Taula 16. Prefectura explotació agrària per sexe, edat i grandària de l'explotació, Comunitat Valenciana	55
Taula 17. Distribució de les ajudes directes en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana.....	57

Taula 18. Distribució de les ajudes directes en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana.....	58
Taula 19. Distribució de les ajudes al desenvolupament rural en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana. Nombre de perceptors, segons edat i sexe.....	59
Taula 20. Distribució de les ajudes desenvolupament rural en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana Nombre de perceptors i imports (GPT) percebuts, segons edat i sexe.....	59
Taula 21. Persones beneficiàries d'ajudes estructurals per tipus d'orientació tecnicoeconòmica	65
Taula 22. Participació per sexe en explotacions de categoria secundària	67
Taula 23. Distribució participació dones en cooperatives agroalimentàries CV per volum facturació total	71

ÍNDIX D'IL LUSTRACIONS

II lustració 1. Població per edats dels municipis ERV	33
II lustració 2. Població municipis ERV per províncies, rang d'edat i desagregats per sexe.....	33
II lustració 3. Contractacions per Sector Econòmic en els municipis ERV. Comparativa provincial. Any 2022.....	36
II lustració 4. Taxa de desocupació a nivell nacional i Comunitat Valenciana desagregada per sexe. 1r i 2do trimestre de l'any 2023	38
II lustració 5. Població desocupada dels municipis ERV desagregat per sexe	39
II lustració 6. Percentatge de dones desocupades en els municipis ERV.....	40
II lustració 7. Nivell educatiu a la Comunitat Valenciana per sexe.....	41
II lustració 8. Població de 16 i més anys segons nivell de formació aconseguit. IVE	41
II lustració 9. Evolució de la població de 20 a 29 anys que ha completat almenys la segona etapa d'educació secundària. IVE.....	42
II lustració 10. Afiliacions persones treballadores SS dels municipis ERV per sectors RAP	47
II lustració 11. Percentatge d'afiliacions a la seguretat social per fase productiva.	47
II lustració 12. Mapa estatal titularitat compartida	52
II lustració 13. Caps d'explotació agrària en els municipis ERV.....	54
II lustració 14. Distribució de les ajudes directes en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana Nombre de perceptors i imports rebuts, segons edat i sexe	58
II lustració 15. Distribució de les ajudes desenvolupament rural en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana Nombre de perceptors i imports (GPT) percebuts, segons edat i sexe.....	60
II lustració 16. Beneficiaris d'ajudes estructurals per edat	61
II lustració 17. Beneficiaris d'ajudes estructurals per edat i sexe.....	61

II lustració 18. Dones i homes beneficiàries d'ajudes estructurals per rangs d'edat	62
II lustració 19. Dones i homes beneficiaris d'ajudes estructurals.....	62
II lustració 20. Municipis ERC/CV receptors d'ajudes estructurals	63
II lustració 21. Ajudes concedides ERV/ CV	63
II lustració 22. Distribució de les ajudes per rang d'edat i sexe en ERV	64
II lustració 23. Distribució de les ajudes per sexe en ERV	64
II lustració 24. No. de persones beneficiàries d'ajudes en els principals cultius receptors d'ajudes.....	66
II lustració 25. Absència de dones en determinats cultius OTE	66
II lustració 26. Participació per sexe en explotacions de categoria secundària.....	68
II lustració 27. Absència de dones en explotacions secundàries.....	68
II lustració 28. Tipus de participació de les dones en les cooperatives Agroalimentàries a la Comunitat Valenciana. 2022.....	70

LLISTA D'ABREVIATURES I ACRÒNIMS

AVA-ASAJA	Associació Valenciana d'Agricultors
AVADOPE	Associació Valenciana de Dons de la Pesca
AVANT	Agenda Valenciana anti despoblament
CAECV	Comité d'Agricultura Ecològica de la Comunitat Valenciana
CCPV-COAG	Coordinadora Llauradora del País Valencià
COINCOPESCA	Comissió interfederativa de Confraries de Pescadors de la Comunitat Valenciana
Coop.	Cooperativa
CV	Comunitat Valenciana
DIRCE	Director Central d'Empreses
ECTS	European Credit Transder System (Sistema Europeu de Transferència de Crèdits)
EPA	Enquesta de Població Activa
ERV	Espai rural valencià
ETASS	Estadística de treballadors afiliats a la Seguretat Social de la Comunitat Valenciana
Fte.	Font
GVA	Generalitat Valenciana
INE	Institut Nacional d'Estadística
IVE	Institut Valencià d'Estadística
M€	Milions d'Euros
Nº	Número
Núm.	Número
OTE	Orientació tecnicoeconòmica
PAC	Política Agrícola Comuna
PEA	Població econòmicament activa
PLAN	I Pla de promoció de les dones rurals de la Comunitat Valenciana (2023-2026)
RAP	RAP són els sectors econòmics que realitzen la seua activitat en l'espai ERV, destacant el sistema agroalimentari i els sectors pesquer i aquícola.
REGEPA	Registre General de la Producció Agrícola
RETA	Règim Especial de Treballadors Autònoms
RETICOM	Registre de Titularitat Compartida
SETA	Sistema especial els treballadors per compte propi agraris
SS	Seguretat Social
2T	Segon trimestre

**tirant
eGob**

ASPECTES PRELIMINARS

eGob

El present document conté el “*Diagnòstic sobre la situació de les dones en els sectors RAP de la Comunitat Valenciana*”, que constitueix el lliurable 3 de l'assistència tècnica duta a terme per Tirant eGob al Servei de Promoció de la Dona en l'Àmbit Rural en el marc del contracte CMENOR/2023/07N05/252.

Per a la realització de l'estudi, es va conformar un equip tècnic, integrat de la següent manera:

Equip tècnic

Ruth M. Mestre i Mestre (PhD)

Coordinadora

Maite Alemany Jordán (PhD)

Experta principal

Laura Marco Conca (M. Sc.)

Experta

Seguiment i interlocució oficial amb la institució (Tirant e-Gob)

Mario Germán Sánchez González (PhD)

Director Executiu Consultoria Tirant Lo Blanch

Si bé el diagnòstic ha estat redactat en clau comprensiva i amb el propòsit de difusió assenyalat per la institució contractant; amb la finalitat de facilitar la seua lectura i la dels altres documents que integren el procés d'assistència tècnica, a la llum del plec de condicions, s'ofereix a continuació una taula d'equivalències amb este últim.

Informació tècnica i estimacions més detallades sobre els diversos aspectes que ací s'aborden pot ser consultada en el producte lliurat 2 de l'assistència tècnica i en les matrius d'anàlisis adjuntes.

Tasca	Apartat del Diagnòstic en el qual s'aborda
Definició d'indicadors a analitzar, relacionats amb demografia, estructura productiva, mercat laboral, nivell formatiu, sociologia i economia de la zona d'estudi	• Apartats I-3; I-4.5; III-1 a 3 • També pot consultar-se el lliurable 1 de l'assistència tècnica.
Explotació exhaustiva de les bases de dades existents provinents de diferents institucions, així com estadístiques públiques, per a identificar tendències en la creació d'empreses i ocupació en indústria i en serveis no turístics	• Apartats I-4; I-4.5; III-1 a 3. • També pot consultar-se el lliurable 2 de l'assistència tècnica i els seus annexos.
Revisió i actualització de dades incloses en l'I Pla de Promoció de les Dones Rurals 2023-2026, incloent aquells que servisquen per a tindre un major coneixement de la situació de les Dones RAP.	• Apartat III-1 a 3. • També pot consultar-se el lliurable 2 de l'assistència tècnica i els seus annexos.
Anàlisi de possibilitats de generació d'ocupació en estos sectors i disponibilitat de recursos humans per a les mateixes a partir de les dades de l'Enquesta de Població Activa d'atur registrat	• Apartat III-2 a 3. • També pot consultar-se el lliurable 2 de l'assistència tècnica i els seus annexos.
Document diagnòstic per al conjunt de la Comunitat Valenciana en el qual es desglossen les dades, s'analitzen les especificitats, s'identifiquen i s'avaluen les problemàtiques detectades i s'adapten les conclusions generals.	• Contingut en el seu conjunt del present document (lliurable 3 de l'assistència tècnica). • Apartats III-1 a 3; IV. • Veure limitacions plantejades en l'apartat I-4.5. • Situació de la dona en el seu entorn: apartat III-1. • Representació de la dona en els sectors econòmics, socials i polítics: apartat/pàg. III-2 a 3. • Formació de les dones: apartat III-2. • Representació de la dona en els òrgans de decisió en empreses, cooperatives, confraries de pescadors i altres entitats representatives de sectors RAP: apartat III-3.

	• Titularitat de les explotacions agràries: apartat III.2. • Rols de gènere en xifres: apartat/pàg. III-1 a 2. • desigualtat de gènere en el mercat laboral: apartat III.2.
Proposta de millora en els continguts de les bases de dades consultades perquè en el futur siga més fàcil obtindre dades relacionades amb l'estudi.	Recomanacions: apartat IV.
Proposta de xarxes de dones per a l'intercanvi de vivències segons els perfils detectats.	Proposta de xarxes: apartat IV.

Signatura	D^a. TRINIDAD ROS COMPANY DNI núm. 20.791.302-S En nom i representació de CONSULTORÍA TIRANT LO BLANCH SL. CIF. B-16942351
-----------	--

**tirant
eGob**

I. OBJECTIUS I METODOLOGIA

eGob

1. INTRODUCCIÓ

La Generalitat Valenciana va constituir el Servei de Promoció de la Dona en l'Àmbit Rural previst en l'article 9 de l'ORDRE 8/2021 de 22 d'abril de la Consellera d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició ecològica per la qual es desenvolupa el Decret 176/2020, de 30 d'Octubre, del Consell, pel qual s'aprova el Reglament Orgànic i Funcional de la mateixa Conselleria. **L'I Pla de Promoció de les dones rurals de la Comunitat Valenciana 2023-2026** (d'ara en avant, el Pla) desenvolupa les línies d'actuació a implementar per la Conselleria, a través de la Direcció General de desenvolupament Rural i del Servei competent en la promoció de les dones rurals.

El Pla té com a objectius visibilitzar a les dones de l'àmbit rural valencià, reconèixer la seua aportació, fomentar la seua participació en els sectors econòmics i millorar la seua qualitat de vida. La millora de la qualitat de vida de les dones rurals té un impacte en el conjunt de l'espai rural valencià i de tot el territori de la Comunitat Valenciana (CV).

El Pla conté 4 eixos d'actuació que desenvolupen 12 línies prioritàries, agrupades en 28 mesures per a aconseguir els objectius establerts al voltant de la defensa i consecució de la igualtat de gènere en Espai Rural Valencià (ERV) i els sectors RAP. L'espai rural valencià es va definir en el Pla seguint les conclusions de l'informe sobre la delimitació del territori rural elaborat per la Direcció General de Desenvolupament Rural (Pla, p.25). Està compost per **376** municipis, que representen el 69,37% del total dels municipis de la CV.

D'altra banda, el Pla defineix el Sistema Agroalimentari i el sector agroalimentari ampliat com el “conjunt de les activitats econòmiques realitzades al llarg del cicle de generació dels aliments, que permet posar-los a la disposició dels qui els consumeixen” (Pla, p. 15), mentre que els Sectors RAP són els sectors econòmics que realitzen la seua activitat en l'espai ERV, destacant el sistema agroalimentari i els sectors pesquer i aquícola.

L'EIX 1 del Pla va dirigit al reconeixement i visibilització de les dones rurals que viuen en el territori ERV i/o que treballen en els sectors econòmics RAP (Dones RAP): Dones que viuen en l'espai ERV, treballadora del sistema agroalimentari CV o treballadora del sector pesquer i/o aquícola (Pla, p. 16). Este EIX 1 inclou la mesura **E1_L1_M1 diagnòstic de les dones RAP. Obtenció i gestió de dades**.

En les pàgines que segueixen es desenvolupa eixe diagnòstic sobre la situació de les dones en els sectors RAP de la CV.

2. OBJECTIUS DEL DIAGNÒSTIC

Les dones que habiten en el medi rural valencià són essencials per a aconseguir un desenvolupament sostenible de l'Espai Rural Valencià. La seua plena participació social, econòmica i política és una garantia de viabilitat, identitat i de progrés per al conjunt de la societat valenciana, d'aquí que calga reconèixer i posar en valor la importància de la igualtat de gènere en l'àmbit rural, i assenyalar la contribució de les dones a la pervivència i supervivència del ERV.

D'acord amb allò establerts al Pla, el present diagnòstic proposa un conjunt d'indicadors que permeten, després de la seua anàlisi:

- Visibilitzar a les dones rurals;
- Conèixer el grau de participació en l'estructura econòmica i laboral;
- Donar compte de la participació de les dones en les associacions professionals;
- Comprendre els reptes als quals s'enfronta el ERV;

3. ELS INDICADORS I LA SEUA DEFINICIÓ

L'I Pla contenia una sèrie de dades i indicadors que, d'una banda, havien de ser actualitzats i, per un altre, havien de ser complementats per a aconseguir una imatge més complexa de la situació de les dones en l'espai rural valencià, diguem, en general i en concret en les activitats econòmiques vinculades al sector agroalimentari. A continuació, es descriuen els indicadors utilitzats per a este diagnòstic.

3.1. Indicadors relatius a la visibilització

Els indicadors relatius a la visibilització de les dones en l'entorn rural són de dos tipus: d'un costat, els indicadors sociodemogràfics i poblacionals; els indicadors sociolaborals i econòmics i; els indicadors de participació.

A. Indicadors sociodemogràfics i poblacionals

Les dades sociodemogràfiques permeten conèixer i explicar les característiques socials, demogràfiques i d'una altra mena d'un territori determinat. Sempre que ha sigut possible, la unitat d'anàlisi i recollida de dades ha sigut municipal, relativa als 376 municipis. Les dades i indicadors sociodemogràfic utilitzats són:

INDICADORS SOCIODEMOGRÀFICS	
Població municipal total	Nombre d'habitants segons padró vigent 1 de gener de 2023. S'indica també el desglossament de l'esmentada variable per sexe.
Saldo migratori	Expressa la quantitat de persones immigrants en relació amb les persones emigrants en un determinat lloc. Ingressos/egressos. <u>Font:</u> Dades estadístiques provincials a la Comunitat Valenciana. Institut Nacional d'Estadístiques, 2021.
Taxa de maternitat	Expressa la proporció de xiquets i xiquetes entre 0 a 4 anys entre les dones en edat fèrtil. (Pob. de 0 a 4 / (Dones de 15 a 49) x 100. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022 .
Taxa de dependència	Expressa la proporció de persones dependents sobre la Població Activa. (Pob. 64 / (Pob. de 16 a 64) x 100. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022.
Taxa de dependència <16 anys	Expressa la proporció de persones menors de 16 anys en relació amb la Població econòmicament activa. (Pob. <16 / (Pob. de 16 a 64) x 100. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022.
Taxa de dependència > 64 anys	Expressa la proporció de persones majors de 64 anys en relació amb la Població econòmicament activa. (Pob. >64 / (Pob. de 16 a 64) x 100. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022.
Taxa d'envelliment	Recull el percentatge de població major de 65 anys. (Pob. >64 / (Pob. <16)x 100. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022.
Índex de longevitat	Recull el percentatge de persones majors de 74 anys en relació a les persones de més de 64 anys. (Pob. >74 / (Pob. >64) x 100. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022.
Índex de renovació de la població activa	El quocient format pels quals estan a punt d'eixir de l'edat activa (60-64 anys) entre els quals estan a punt d'entrar (15-19 anys). Pob. de 20 a 29 / (Pob. de 55 a 64) x 100. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022.
Índex de masculinitat	Expressa la proporció de dones en relació als homes. És el quocient del nombre d'homes entre el de dones en una població donada per cent. S'interpreta com el nombre d'homes per cada 100 dones. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022.

B. Indicadors sociolaborals i econòmics

Els indicadors sociolaborals i econòmics combinen elements econòmics, sociològics i laborals, i permeten donar compte de la posició econòmica i social individual o familiar en relació amb altres persones.

INDICADORS SOCIOLABORALS	
Nivell d'estudis	Grau de formació aconseguit d'una persona. <u>Font:</u> Dades estadístiques sobre educació en la comunitat valenciana. Portal Dades obertes de la Generalitat Valenciana. Dades estadístiques sobre el nivell d'estudis en els municipis de la Comunitat Valenciana. Instituto Nacional de Estadística, 2021
Persones contractades per sector econòmic	Nombre de contractacions per sector econòmic a nivell municipal. <u>Font:</u> Dades estadístiques municipals a la Comunitat Valenciana per edat. Banc de dades. Institut Valencià d'Estadístiques (IVE), 2022
Persones afiliades a la seguretat social	Afiliacions a la seguretat social de les persones que viuen en els municipis ERV, per tipus de contracte, sector econòmic i desagregat per sexe. <u>Font:</u> Estadística de treballadors afiliats a la Seguretat Social Comunitat Valenciana (ETASS) 2022 i 1r, 2do trimestre del 2023
Taxa de desocupació	Desocupació desagregada per sexe en els municipis ERV. <u>Font:</u> Estadístiques del moviment laboral registrat. Institut Valencià d'Estadístiques, 2023.
Prefectura d'explotacions agràries per sexe	Nombre de persones, desagregat per sexe, que dirigeixen explotacions agràries. Font: Cens agrari, 2020
Edat mitjana en prefectura d'explotacions Agràries	Edat mitjana de les persones propietàries o caps d'explotacions agràries en els municipis ERV <u>Font:</u> Cens agrari, 2020
Titularitat compartida de la terra	Dades desagregades a nivell provincial. <u>Font:</u> Registre d'Explotacions agràries de Titularitat Compartida RETICOM, 2023.
Concessió d'Ajudes PAC per sexe	Recepció d'ajudes provinents de la Política Agrària Comuna, dades desagregades per sexe. Política Agrària Comú
Nombre d'empreses per sector d'activitat en els municipis de ERV	Persones empresàries afiliades S. S. per sector econòmic inclòs en el Sistema Agroalimentari ERV (2T 2022) <u>Font:</u> I Pla de promoció de les dones Rurals de la Comunitat Valenciana.
Nombre de dones en direcció de les empreses, per sector	<u>Font:</u> I Pla de promoció de les dones Rurals de la Comunitat Valenciana / Font externa.

C. Indicadors relatius a la participació

Els indicadors recollits sota esta rúbrica permeten establir relacions o vincles entre la participació econòmica i política de les dones en els municipis ERV. Els indicadors seleccionats assenyalen la representació i participació de les dones en els espais de poder.

INDICADORS DE PARTICIPACIÓ	
Participació de les dones en les organitzacions professionals.	Percentatge de dones inscrites en organitzacions professionals. <u>Font:</u> COAG, AVA-ASAJA, La Unió
Participació en Cooperatives sectors RAP, desagregada per sexe.	Nombre de socis/as dones i homes en les cooperatives. <u>Font:</u> Informe Cooperatives Agroalimentàries 2022.
Participació de dones en juntes directives de cooperatives.	Percentatge de dones i homes en les juntes directives de les cooperatives. <u>Font:</u> Informe Cooperatives Agroalimentàries 2022.
Participació de dones en òrgans o càrrecs directius empreses RAP	Nombre de dones en òrgans o càrrecs directius en empreses RAP <u>Font:</u> Informe Cooperatives Agroalimentàries 2022.

4. METODOLOGIA PER A L'OBTENCIÓ DE LES DADES

S'han realitzat dues tasques complementàries. D'una banda, s'han actualitzat les dades i indicadors del Pla. D'altra banda, s'han proposat i desenvolupat nous indicadors. Per a l'obtenció de les dades s'ha emprat tres tipus de metodologia: l'explotació exhaustiva de les bases de dades existents; la sol·licitud d'informació a entitats públiques i privades i; les entrevistes en profunditat.

4.1. Explotació exhaustiva de les bases de dades existents

L'explotació exhaustiva de les bases de dades existents provinents de diferents institucions, així com estadístiques públiques, per a l'obtenció de dades municipals (sempre que ha sigut possible), provincials o autonòmics. L'actualització del PLA s'ha realitzat també mitjançant les bases de dades existents provinents de diferents institucions, així com estadístiques públiques. Entre altres, es van explotar dades provinents de:

- Institut Valencià d'estadística (IVE);

- Institut Nacional d'Estadístiques (INE);
- Directori Central d'Empreses (DIRCE);
- Enquesta de Població Activa (EPA) i Labora;
- Estadística de treballadors afiliats a la Seguretat Social Comunitat Valenciana (ETASS) incloent el sector agrari i de pesca;
- Cens Agrari 2020;
- Informes del Sector Agrari Valencià, Conselleria d'Agricultura d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica;
- Informe del Sector Ecològic de la Comunitat Valenciana (CAECV);
- Informes de cooperatives agroalimentàries de la Comunitat Valenciana;
- Informes del Ministeri de Treball i Economia Social, Informes del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació (RETICOM);
- Portal de Dades Obertes de la Generalitat Valenciana;

4.2. Sol·licitud d'informació a entitats privades

S'han sol·licitat dades a les associacions i organitzacions professionals, confraries, cooperatives i sindicats del sector RAP. No obstant això, s'ha comprovat que existeix molt poca informació en este àmbit, i que no existeixen dades públiques sobre aquest tema. Les associacions consultades han sigut:

- Associació Valenciana d'Agricultors (AVA-ASAJA);
- Associació Valenciana de Dons de la Pesca (AVADOPE);
- Comissió interfederativa de Confraries de Pescadors de la Comunitat Valenciana (COINCOPECA);
- Comunitat de Pescadors del Palmar;
- Cooperativa LA UNIÓ;
- Cooperatives Agro-alimentàries d'Espanya;
- Coordinadora Llauradora del País Valencià (CCPV-COAG);
- Federació de Pesca de la Comunitat Valenciana;
- Federació de Pescadors d'Alacant;
- Federació de pescadors de Castelló;
- Federació de Pescadors de València.

4.3. Sol·licitud d'informació a entitats públiques

Davant l'absència de registres i dades públiques suficients i, en alguns casos, la inexistència d'informació accessible, es va sol·licitar informació als diferents Departaments de la Conselleria d'Agricultura i Pesca sobre dades desagregades per sexe referents a la titularitat compartida de les explotacions agrícoles i/o de la terra;

la participació de les dones en el sector pesquer i la participació de les dones en les cooperatives agrícoles.

S'han rebut i utilitzat dades sobre les afiliacions en el sistema de la seguretat social per a totes aquelles professions vinculades al sector agropecuari i ramader.

4.4. Entrevistes en profunditat

Donada la dificultat per a obtindre la informació estadística i les dades sol·licitades, l'equip tècnic va realitzar el mes de juliol de 2023 entrevistes en profunditat amb diferents informants de les Subdireccions Generals implicades en l'estudi, a saber:

- Subdirecció General de Pesca. Entrevista amb **Sr. Francisco Beltrán Andreu**, responsable del departament.
- Servei d'ajudes estructurals. Entrevista amb **Sr. Ignacio Corral González**, responsable del departament.
- Servei de pagaments directes i sol·licitud única. Entrevista amb **Sr. Ángel Marhuenda Fluixa**, responsable del departament.

4.5. Limitacions de l'estudi

El llistat d'indicadors proposat no es va limitar únicament a aquells que comptaven amb dades en l'àmbit municipal, o només aquells que estaven en fonts obertes. El llistat inclou indicadors sociodemogràfics, poblacionals i sociolaborals; indicadors relatius a la demografia, el mercat laboral, l'estructura productiva, el nivell formatiu i la participació de les dones en l'estructura productiva i professional en els sectors RAP. Aquests indicadors es van concebre com a eines essencials per a avaluar la situació de les dones en estes zones rurals i proporcionar una visió integral de la seua situació actual i desafiaments; aconseguint un consens amb la institució contractant entorn de 30 indicadors, dels quals 21 d'ells guarden estreta relació amb el PLA i, els 9 restants el complementen.

No obstant això, durant el procés de recopilació i anàlisi de dades, s'ha constatat la presència de diverses limitacions que han afectat la viabilitat d'alguns dels indicadors prèviament definits:

Dispersió de la data. S'ha trobat una amalgama de dades no homogènies, ni estandarditzats, que ha fet complex i dificultós el seu processament i anàlisi. En efecte, si bé existeix una gran quantitat de fonts i dades que ofereixen informació sobre els quatre eixos del Pla, es tracta de fonts i dades disperss, amb unitats territorials de mesura diferent; a vegades les dades es recullen sense desagregació per sexe o edat, i es recullen amb freqüència temporal dissímil. La dispersió de dades

dificulta la tasca d'anàlisi, així com la falta d'actualització de les dades, els buits d'informació, especialment sobre municipis AVANT i ERV. Així, el coneixement que pot obtindre's és divers, heterogeni i irregular, la qual cosa dificulta, a més, la realització d'una anàlisi comprensiu.

Davant tal varietat de fonts i variables, i com que l'encàrrec demanava informació municipal, s'ha prioritzat l'anàlisi de dades d'aquells indicadors que es recullen a nivell municipal, i s'ha analitzat, quan no existeixen dades municipals, aquells dels quals es disposa a nivell comarcal, provincial o autonòmic per a l'actualització del Pla.

Desagregació de data per gènere. Encara que interessa conèixer la situació de les dones, moltes dades no estan desagregats per sexe, i s'ofereix el còmput/ dada total; sent, la recollida desagregada de dades per gènere, la principal recomanació de futur que realitza l'equip tècnic de la intervenció.

Indicadors estimats: S'ha aconseguit, amb la informació disponible, estimar gran part dels indicadors pactats. Estes estimacions s'han basat en dades rellevades i enfocaments metodològics específics que han permès obtindre una aproximació a la situació de les dones en l'Espai Rural Valencià, en absència (en alguns casos) de dades completes i actualitzades. En tot cas, el present document ofereix una revisió, anàlisi, estimació i comparativa possible dels indicadors inclosos en l'I PLA explicant, allí on correspon, els motius pels quals no s'ha pogut aconseguir una estimació/actualització total de la informació.

Igual ocorre amb els indicadors complementaris proposats en la primera fase de treball de l'estudi diagnòstic. Ací s'ha fet front al repte de recerca d'informació no explorada prèviament per la institució contractant en el marc de l'I PLA i que, per tant, ha portat a descobrir àmbits en els quals, tot i ser d'interès per a l'estudi, no es recull informació per font oficial i/o privada; la informació no està disponible; o fins al moment no ha sigut considerada rellevant en l'àmbit institucional per a caracteritzar la participació diferenciada de dones i homes en sectors i subsectors RAP.

Indicadors parcialment estimables. Alguns indicadors han resultat ser parcialment estimables, ja que les dades existents són incomplets o recopilats de manera no uniforme. Això ha donat lloc a estimacions limitades en el seu abast i utilitat. En alguns casos assenyalats no ha pogut aconseguir-se comparatives de dades bé per l'estructuració de la pròpia informació, per l'absència d'esta, o per trobar-se en fonts d'estudi amb unitats de treball i anàlisis dispars que no permeten realitzar un exercici tècnic rigorós.

Indicadors no estimables. S'ha trobat un grup reduït d'indicadors per als quals no ha sigut possible realitzar estimacions a causa de la falta de dades substantives i

rellevants. La manca d'informació adequada i actualitzada ha sigut un obstacle insalvable per a avaluar estos aspectes amb precisió.

És important subratllar que al llarg de l'assistència tècnica, s'han realitzat múltiples intents de contacte amb fonts públiques i privades responsables de la recopilació de dades, amb l'objectiu d'obtindre informació necessària, actualitzada o addicional. No obstant això, no totes estes sol·licituds han tingut èxit, i les fonts pertinents no han proporcionat les dades necessàries per a dur a terme una anàlisi més completa. No obstant això, esta circumstància, en si mateixa, és una troballa important per a l'estudi diagnòstic, que convida a reflexionar sobre la necessitat de generar més i millors mecanismes d'articulació de la política pública destinada a les dones de l'Espai Rural Valencià.

**tirant
eGob**

II. ANTECEDENTS I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

eGob

El Diagnòstic de la igualtat de gènere en el Medi rural del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació (2021) va assenyalar que els rols estereotipats de gènere, la gestió de la dependència humana, les dificultats per a la conciliació i les actituds sexistes en la vida quotidiana, continuen sent problemes als quals s'enfronta la societat en general i específicament, la població en el context rural. Esta desigualtat de gènere es posa de manifest en qüestions com la preferència dels homes en l'accés a la titularitat de les explotacions agràries, la precarietat laboral de les dones o la falta d'oportunitats per a les dones rurals, que es reflecteix en l'alta taxa de masculinització de la població laboralment activa i en la baixa participació de les dones en les cooperatives agràries.

Un dels trets que diferencia el món rural de l'urbà és la forta invisibilitat de l'aportació de les dones al sistema productiu (Pastor Gardolí i Esparcia Pérez, 1998, p. 529), que s'uneix a la invisibilitat del treball reproductiu en el sistema capitalista. El rol reproductiu i de cures s'assigna en grau més alt a les dones i el rol productiu als homes, la trajectòria històrica d'invisibilització de l'aportació de les dones en l'àmbit rural i la falta de confiança en les capacitats de les dones ha impedit acabar amb els estereotips existents. De la mateixa forma, la falta d'eficàcia d'algunes de les polítiques implementades, juntament amb la falta de polítiques per a la conciliació laboral, i la masculinització dels espais de poder i representació fan necessari el desenvolupament i la implementació de plans, programes i estratègies en el context rural i marítim.

Com assenyala l'estudi de MUNDUBAT i CERES (2019) l'opacitat estadística dificulta a més l'acostament a les diferents administracions per a exigir el compliment dels drets econòmics, socials i culturals i millorar les condicions de les dones en el medi rural espanyol.

A pesar que existeix l'obligació d'elaborar dades estadístiques oficials per sexes, derivada de la Llei orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes, hi ha grans buits d'informació i no existeixen avanços significatius en la informació disponible. No existeixen dades desagregades per edat, sexe o per àrea econòmica, especialment en dades referents al nombre d'empreses constituïdes en els municipis ERV; tampoc existeixen dades que mostren la bretxa de gènere en el sector pesquer. No obstant això, diferents informes, com el de *Dones de la mar inspirant vocacions* del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació (2022), evidencien que els baixos salaris, la falta de professionalització i formació juntament amb la manca de polítiques de conciliació suposen un obstacle per a les patrones d'arrossegament a la Comunitat Valenciana i en la resta d'Espanya, provocant una

disminució de les oportunitats en este sector i un greu problema de relleu generacional.

Com es va indicar en la introducció, el diagnòstic que es presenta sorgeix del Pla de Promoció de dones rurals de la Comunitat Valenciana 2023-2026. El Pla va definir l'espai ERV, els sectors RAP i, a partir d'una sèrie d'indicadors, va oferir una primera fotografia de la situació de les dones rurals, que viuen en el territori ERV i/o que treballen en els sectors econòmics RAP. Així mateix, per a l'elaboració del Pla es va dur a terme un procés participatiu de dones rurals de la Comunitat Valenciana, conduït per l'ONG Mundubat i el Espai Coneix en 2021-2022. El procés, que va comptar amb la participació de 112 dones, va permetre identificar obstacles per a la igualtat en l'espai rural. Les dones van parlar de la discriminació que pateixen; del doble desavantatge que suposa ser dona i ser rural; de la seua invisibilització en els sectors agropecuaris; de la falta de professionalització i de reconeixement social del treball que realitzen; de la conciliació laboral/familiar; del seu menor accés a la terra o de la burocràcia en matèria d'ajudes a projectes de dones. El procés consultiu també va permetre discutir sobre els reptes i amenaces que es perceben i ronden al ERV, com són el relleu generacional, la desvaloració i desprestigi del sector, polítiques molt paternalistes des d'un enfocament urbà cap al rural, la falta d'ajudes estructurals.

L'anàlisi de les necessitats assenyalades en este procés participatiu va permetre definir els eixos d'actuació del Pla: Eix 1 del Reconeixement i visibilització de les Dones RAP; Eix 2 sobre Foment de la participació de les dones en l'activitat econòmica del ERV i dels sectors RAP; l'Eix 3 sobre l'Acompanyament i millora en la qualitat de vida; l'Eix 4 sobre formació i aprenentatge de les dones en el ERV. Les mesures i accions que desenvolupen els eixos del Pla són molt eloqüents assenyalant les mancances. Es requereixen accions com ara l'elaboració de l'Estatut de Dones RAP, el desenvolupament de bases de dades, la creació de noves línies de finançament i programes d'assessorament empresarial; la promoció del lideratge en òrgans de decisió de les cooperatives i organitzacions professionals; els tallers de promoció sobre l'emprenedoria de dones joves; el foment del relleu generacional; mesures de suport al treball reproductiu i a la corresponsabilitat; la millora en els punts d'informació; l'acostament de l'administració a les dones RAP i l'oferta de cursos d'emprenedoria, especialització, recuperació de sabers, lideratge, apoderament, associacionisme, cooperativisme i xarxes de suport.

El present treball té com a punt de partida i d'arribada el Pla, perquè efectivament la informació recaptada confirma eixes necessitats i reptes per al ERV.

La Política Agrària Comuna (PAC) per al pròxim període de programació 2023-2027 ha inclòs la perspectiva de gènere com un dels objectius estratègics. L'Objectiu Específic 8 consisteix a "promoure l'ocupació, el creixement, la igualtat de gènere, la

inclusió social i el desenvolupament local en les zones rurals, incloent-hi la bioecologia i la silvicultura sostenible". Esta acció pot servir per a disminuir la bretxa de gènere en l'activitat agrària i fomentar la diversificació de l'activitat, com assenyala la Confederació de Dones del Món Rural (CERES). Este Objectiu pot transformar la PAC, i promoure que la política rural tinga perspectiva de gènere, deixi de ser una política neutra i promoció la participació de les dones en el món rural.¹ Si bé en este treball no s'ha pogut encara valorar l'efectivitat d'eixa i altres polítiques recents, sí que es proporcionen dades sobre altres mesures, com la impulsada per la Llei 35/2011, de 4 d'octubre, sobre Titularitat Compartida de les Explotacions agràries.

El present treball mostra una imatge encara incompleta de la situació de les dones en el seu entorn, de la seua presència en els espais econòmics del ERV, marcada per una forta desigualtat en l'accés a la titularitat de la terra i l'explotació d'empreses; la forta desigualtat en el mercat laboral; en la participació en les cooperatives, confraries de pescadors, i organitzacions professionals dels sectors RAP, així com en els llocs i òrgans de decisió d'empreses i les diferents organitzacions. En eixe sentit, les transformacions que es necessiten per a assegurar la sostenibilitat social, vital i econòmica del ERV són profundes. La informació continguda en este estudi pot ajudar a identificar les prioritats i les mesures que poden impulsar eixe canvi.

¹https://www.mapa.gob.es/es/desarrollorural/temas/igualdad_genero_y_des_sostenible/boletin_tc_mujeres_ruralesdiciembre2021_tcm30-583796.pdf

III. LA SITUACIÓ DE LES DONES EN ELS SECTORS RAP DEL ERV DE LA COMUNITAT VALENCIANA

1. LES PERSONES QUE VIUEN EN EL ERV: DESEQUILIBRIS POBLACIONALS I DESIGUALTAT DE GÈNERE

Segons l'I Pla, els 376 municipis ERV representen el 69,37% del total dels municipis de la Comunitat Valenciana i ocupen el 70,19% de la superfície de la CV. La distribució per Províncies, no obstant això, és desigual: 84 dels 141 municipis alacantins pertanyen al ERV; 120 dels 135 municipis castellonencs és ERV mentre que 172 dels 266 municipis valencians formen part del ERV. Això ja ens indica que Castelló es configura com la província en la qual els reptes que enfronta tot l'espai rural són majors, i afecten principalment els pobles de l'interior.

Un estudi publicat en 1981 ja assenyalava que la situació dels municipis rurals de València era la més favorable, mentre que la muntanya alacantina i l'interior de Castelló eren grans extensions rurals amb població dispersa i envellida, poca accessibilitat i pocs serveis (Gozálvez Pérez, 1981, p. 68).

Esta diferència d'estructura territorial es reflecteix, òbviament, en l'estructura poblacional. L'any 2021 la població del ERV a la Comunitat Valenciana era un 11.04% en relació a la població total. Segons les dades del padró continu dels 376 municipis ERV de 2022, no hi ha varietat poblacional ni es perceben grans diferències d'un any a un altre.

La **Taula 1** presenta la població total de la Comunitat Valenciana i la de cadascuna de les tres províncies, desagregada per sexe. També reflecteix el percentatge de la població ERV i AVANT² en relació amb la Comunitat Valenciana i les províncies. D'una banda, això ens permet veure una lleugera evolució entre 2021 i 2022 en aquelles dades que recollia l'I Pla i; per un altre, amplia la informació de la qual es disposava, en explicitar el total d'homes i dones en cada província i en el conjunt de la Comunitat, la qual cosa serà d'utilitat més endavant.

Taula 1. Població total desagregada per sexe i percentatge de la població ERV en relació amb la Comunitat Valenciana

	Població total	Homes	Dones	ERV	% ERV/CV
Alacant	1.901.594	941.361	960.233	146.134	2,86%
Castelló	590.616	293.094	297.522	120.557	2,36%
València	2.605.757	1.275.506	1.330.251	298.455	5,85%
Comunitat	5.097.967	2.509.961	2.588.006	565.146	11,09%

Font: IVE, INE, 2022. Elaboració pròpia

² Els municipis AVANT són municipis en risc de despoblació.

En efecte, com pot comprovar-se, la població total de la CV ha augmentat en quasi 40.000 persones en un sol any, i el percentatge de població ERV en relació amb la Comunitat Valenciana ha augmentat en 0,05 punts percentuals, situant-se en 2022 en 11,09%. Això significa que la població *ERV és estable (o que hi ha menys mobilitat que entre la població dels municipis que no formen part del ERV; el que pot estar relacionat amb l'edat).

Si bé les províncies de València i Castelló han augmentat població, Alacant ha guanyat quasi 20.000 habitants, dels quals un poc més de 200 viuen en el ERV. No obstant això, com s'ha dit, els percentatges de població que viu en el ERV en relació amb la CV pràcticament no han canviat.

La taula mostra, no obstant això, el desequilibri entre les tres províncies i el pes relatiu de la població rural en cadascuna d'elles. Per exemple, dels més de dos milions i mig d'habitants de València, una mica menys de 300.000 habiten en el ERV (és a dir, al voltant de la vuitena part). La província d'Alacant és la que menys població ERV té percentualment, perquè la població es concentra en la zona del litoral. Per contra, dels quasi 600.000 habitants de la província de Castelló, més de 120.000 (la cinquena part) viuen en un municipi ERV (el 90% dels municipis de Castelló pertany al ERV). Això també ens indica desequilibris poblacionals importants i que a Castelló hi ha un risc alt de despoblament, ja que quatre cinquenes parts de la població viu en 15 municipis no ERV, mentre que una cinquena part de la població viu en els 120 restants.

La demografia en les zones rurals d'Espanya es caracteritza per l'envelliment i la masculinització, dos processos que es venen desenvolupant des de la segona meitat del segle XX i que porten aparellats reptes importants (Elizalde San Miguel 2017, p.170). L'espai rural valencià no és una excepció. L'envelliment es mesura en la proporció que els habitants de 65 anys i més tenen sobre la població censal. Este 'llindar d'edat', com indica Gozávez Pérez, porta aparellats d'una banda, una disminució en l'activitat i els ingressos econòmics (jubilació) i per un altre, un augment en les necessitats de cura o la reducció de l'autonomia (Gozávez Pérez 1981, p.60). Si la població està envellida, les necessitats lligades a les cures i la dependència s'incrementen. Com l'espai està masculinitzat, en la mesura en què les tasques de cura continuen assignant-se a les dones, la 'crisi de cures' està molt accentuada.

A Espanya la família continua sent l'agent principal en la provisió de cures, i les principals proveïdores són les dones. Com assenyala Elizalde- San Miguel (2017, p. 179), envellides i masculinitzades, les zones rurals tenen una població amb necessitats d'atenció creixents que difícilment poden ser satisfetes pels sistemes tradicionals de cura, que descansen sobre les dones. Amb l'expressió 'crisi de la cura' (Hochschild, 2003; Pérez Orozco, 2006) es fa referència precisament a esta

insostenibilitat del sistema tradicional de provisió de cures, que s'ha vist acrescuda en les últimes dècades.

1.1. Dependència i renovació de la població

En relació amb la dependència i renovació de la població, a continuació, la **Taula 2** mostra que l'índex de dependència global en la Comunitat es manté en el 53,8%. Este índex sí que s'ha vist incrementat a nivell estatal, que ha passat de ser del 54,05% al 54,16%.

La informació desagregada per franges d'edat mostra que, en aquest darrer any, ni la taxa de dependència de menors de 16 anys, ni la de majors de 64 anys han tingut modificacions significatives. No obstant això, l'índex de maternitat en els municipis AVANT i ERV ha disminuït i a conseqüència de tots dos factors, la taxa d'envelliment s'ha incrementat.

Taula 2. Comparativa indicadors demogràfics entre Estat, Comunitat Valenciana, províncies, Municipis ERV i AVANT

Índexs	Estat %	CV %	Alacant %	Castelló %	València %	ERV %	AVANT %
Taxa dependència	54,16	53,80	54,90	54,20	52,90	56,45	63,15
Dependència <16 anys	23,20	23,10	23,10	23,60	22,90	19,45	15,38
Dependència > 64 anys	30,96	30,70	31,80	30,60	30,00	37,00	47,77
Envejecimiento	133,46	133,2	137,90	129,70	130,70	190,27	310,70
Longevitat	49,60	48,00	46,80	49,10	48,70	50,40	58,10
Maternitat	17,36	17,20	17,60	17,70	16,90	17,07	15,28
Tendència	80,90	79,50	80,50	79,00	78,80	79,28	82,57
Renovació *PEA	75,08	73,40	71,30	72,80	75,10	61,86	56,61

Font: IVE, INE, 2022. Elaboració pròpia

1.2. Envelliment i feminització de la vellesa

Les xifres de dependència i envelliment del ERV i especialment dels municipis AVANT són molt preocupants: per cada 100 persones en actiu, hi ha 63 persones dependents (que necessiten cures), 47 de les quals són majors de 65 anys i; per cada 100 habitants de menys de 16 anys, hi ha 300 de més de 65. I es tracta d'una tendència que va en augment.

Precisament, si es prenen en compte les dades del 2021, recollides en el PLA, l'índex d'envelliment hauria augmentat significativament d'un any a un altre, perquè si el Pla mostra un índex d'envelliment de 129,46, este hauria augmentat fins a 190,27. El mateix ocorre, i es veu reflectit, en els municipis AVANT, que augmenta des de 249,63 fins a 310,70, amb una taxa demogràfica regressiva. Este augment de la població envellida en l'àrea rural no sembla que vaja a canviar en els últims anys, ja que l'índex de renovació de la població activa disminueix en l'Espai Rural Valencià l'any 2022.

No obstant això, a diferència d'en altres àrees de l'Estat, com Lleida o Navarra on la població rural envellida és majoritàriament masculina (Espuñes Molins, 2015; Elizalde- San Miguel, 2017), la població en el ERV està fortament masculinitzada en les franges d'edat econòmicament actives però feminitzada en la població major de 65 anys.

Taula 3. Població total dels ERV a nivell provincial desagregats per sexe

	Població total	Homes	Dones	Taxa de masculinitat
ERV ALACANT	146,134	73,670	72,464	102
ERV VALÈNCIA	298,455	151,169	147,286	103
ERV CASTELLÓ	120,557	61,668	58,889	105
TOTAL ERV	565,146	286,507	278,639	103

Font: IVE, 2022. Elaboració pròpia.

El següent quadre mostra que l'edat mitjana d'homes i dones ha augmentat respecte a l'any 2021 (sempre segons les dades reflectides en el Pla), tot i que aquest augment no és significatiu. Si l'edat mitjana dels homes en 2021 era de 42,62, l'any 2022 és de 42,82; en el ERV l'edat mitjana dels homes era de 45,32 en 2021 i de 45,38 en 2022; mentre que en els municipis AVANT, l'edat mitjana era de 48,32 en 2021 i de 48,84 en 2022. Pel que fa les dones, l'edat mitjana és una mica més alta a la Comunitat Valenciana (de 45,01 en 2021 ha augmentat fins a 45,23), si bé ha descendit un poc en el ERV: de 46,91 l'any 2022, front els 47,23 l'any 2021. El contrari ocorre en els Municipis Avant, en els quals l'edat mitjana augmenta considerablement, de 48,32 a 50,41; confirmant dues tendències que assenyalava el Pla: un accentuat envelliment de la població i una feminització en l'envelliment.

Taula 4. Comparació Edat mitjana entre Espanya, CV, ERV i Municipis AVANT

	Espaya	CV	ERV	AVANT
Total	44.07	44.04	46.1	49.59
Homes	42.76	42.82	45.32	48.84
Dones	45.33	45.23	46.91	50.41

Font: IVE, 2022. Elaboració pròpia.

Com s'aprecia a les taules següents, tot i que la població masculina és majoritària fins als 65 anys, descendeix en proporció a partir d'eixa edat de tal manera que hi ha major nombre de dones majors de 65 residents a l'ERV que homes. Com s'ha indicat, la feminització de la vellesa és significativa tant en el ERV com en tota la CV.

Taula 5. Percentatge habitants per sexe i franja d'edat. Taxa masculinització

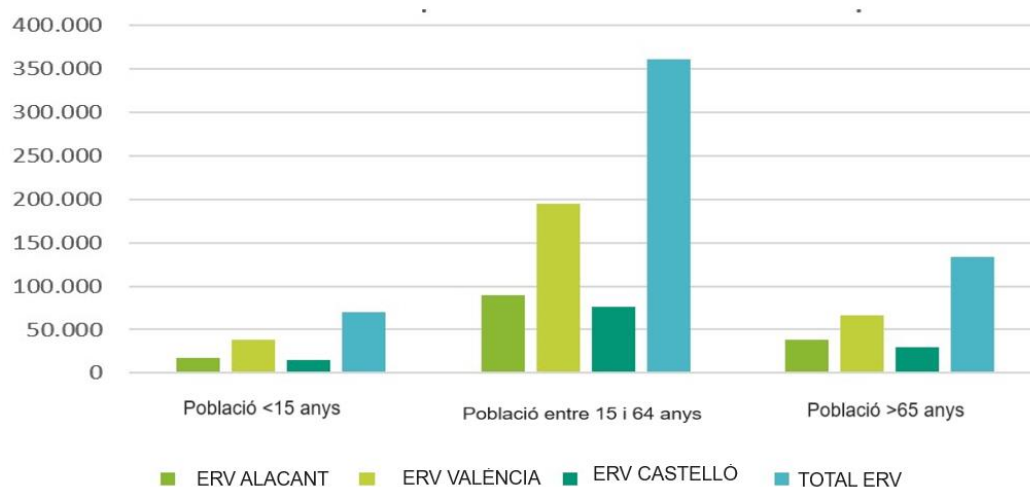
	CV (%hab)		ERV (% Hab)		AVANT (%Hab)	
	<65	>65	<65	>65	<65	>65
Homes	50,57	43,89	51,95	46,63	53,62	47,77
Dones	49,43	56,11	48,05	53,37	46,38	52,23
Taxa de masculinitat	102	78	108	87	115,61	91,45

Font: IVE, 2022. Elaboració pròpia.

Com es veu en les taules, la població masculina és majoritària fins als 65 anys, però a partir d'eixa edat, resideixen major nombre de dones que homes. Hi ha una feminització significativa de la vellesa en el ERV.

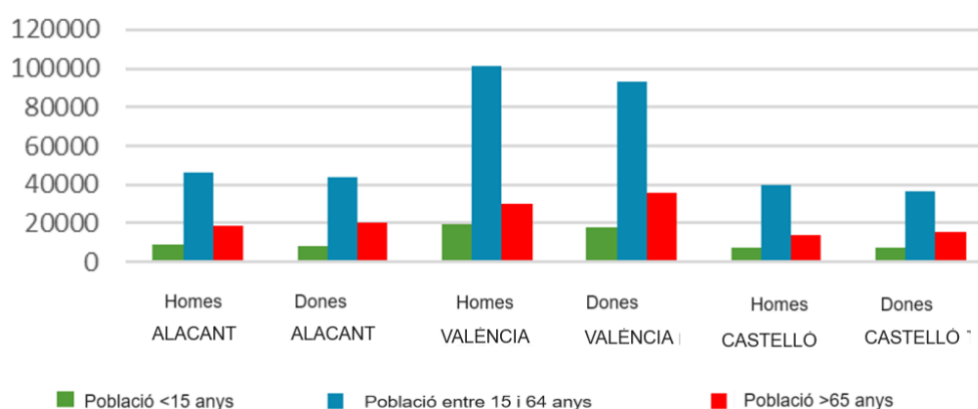
D'altra banda, com s'aprecia en la **Il·lustració 1**, les dades de 2022 relatius a la població per franja d'edat en els municipis dels ERV pertanyents a les tres províncies indiquen clarament que existeix una major població en els rangs d'edat entre els 15 i 64 anys, disminuint dràsticament en menors de 15 anys.

II Il·lustració 1. Població per edats dels municipis ERV

Font: IVE, 2022. Elaboració pròpia.

II Il·lustració 2. Població municipis ERV per províncies, rang d'edat i desagregats per sexe

Font: IVE, 2022. Elaboració pròpia.

La comparació dels diferents grups d'edat desagregats per sexe permet constatar que, en les franges d'edat de menors de 15 anys i majors de 15 fins als 64 anys, els homes estan majorment representats. A partir dels 65 anys d'edat, són les dones les majorment representades en estes edats. Per tant, com s'ha indicat, hi ha una clara feminització de la vellesa.

Molts municipis ERV, i per descomptat els municipis AVANT, s'enfronten a més a gran aïllament respecte als centres urbans, ja que, a la distància en quilòmetres s'uneix la distància en temps deguda a la topografia accidentada i la falta d'infraestructures de transport públic. Així, als problemes d'estructura demogràfica i d'aïllament cal afegir-

hi la falta de serveis públics en les àrees remotes (centres de salut, centres educatius, farmàcies, bancs, centres de dia, comerços, oficines públiques, etc.). Per a les dones majors de 65 anys la situació és encara més difícil si cap, ja que un percentatge elevat d'elles no disposa de permís de conduir³.

Els estudis citats sobre altres realitats rurals de Navarra (Elizalde Sant- Miguel) i Lleida (Espuña Molins) suggereixen una hipòtesi interessant en relació amb les cures, que una investigació de tipus qualitatiu podria ajudar a confirmar o rebutjar si es correspon també amb la realitat del ERV. Es tractaria d'afirmar que és molt possible que s'estiguen produint transformacions en el sistema tradicional de provisió de les cures. Es poden formular tres possibilitats, no excloents entre si, de noves fórmules de provisió de cures per a satisfer les necessitats de la població major dependent en un context en el qual hi ha poques dones en edat de cuidar i pocs serveis públics d'atenció a la dependència. La primera hipòtesi és que molt probable que les dones majors continuen cuidant i es cuiden entre si, més enllà dels llaços familiars, creant-se estructures i rutines comunitàries de cures. La segona, és que és molt probable que els homes actius estiguen assumint la cura dels majors i dels seus familiars dependents (mares, ties, pares, etc.). La tercera és que és possible també que s'estiga generant ocupació (formal o informal) en el sector cuidats.

Finalment, cal assenyalar que el fet que en les franges d'edat corresponents a la població activa estiguen masculinitzades ens indica, d'un costat, que el sector agroalimentari que defineix l'activitat econòmica del ERV continua estant altament masculinitzat i, per tant, que les dones rurals en edat activa busquen oportunitats vitals i professionals fora del ERV.

2. SITUACIÓ SOCIOLABORAL I ESTRUCTURA ECONÒMICA AMB PERSPECTIVA DE GÈNERE

A conseqüència de les transformacions econòmiques i polítiques de les últimes dècades, varies són les tensions que travessen l'espai rural europeu i espanyol en general, i el ERV en concret. La globalització i la liberalització del comerç internacional va exigir una transformació a la fi del segle XX, principis del XXI de les produccions agrícoles per a ser competitius. Com indiquen Pastor i Esparcia (1998, p. 528), les iniciatives posades en marxa a Europa a la fi dels 90 semblaven apuntar a dos tipus d'agricultura, una altament competitiva que requereix una determinada grandària i dotació de capital, i una altra que és compatible amb altres activitats econòmiques.

³ A nivell estatal, en 2019, al voltant del 50% de les dones d'edats compreses entre els 36 i els 65 anys tenien permís de conduir enfront del quasi 17% de les majors de 65 anys. Font: UNESPA. Les Dones i la Conducció: Dades 2019.

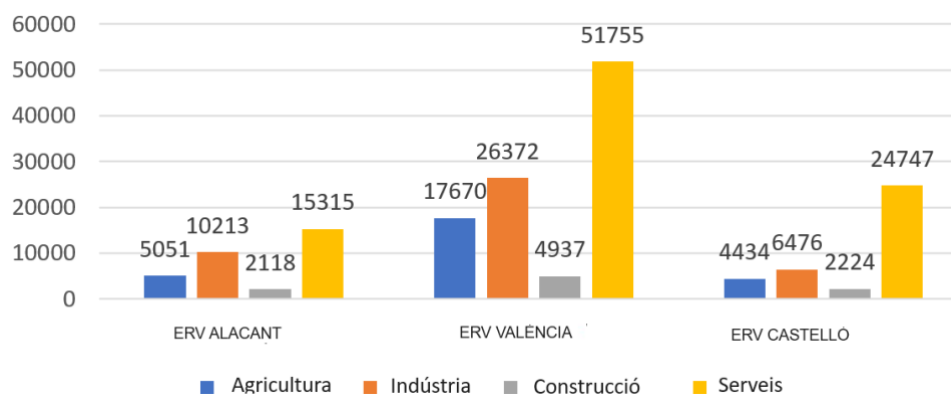
En eixe sentit, en les últimes dècades el medi rural valencià ha vist incrementat el seu paper com a “reserva mediambiental, espai residencial, i suport d'activitats d'oci i turisme” (Pastor i Esparcia, cit.). No obstant això, cal assenyalar que la globalització i les polítiques europees van transformar l'agricultura en una agricultura de mercat, impulsant polítiques de desenvolupament local més centrades en la competitivitat, l'explotació i l'acumulació que en la satisfacció de les necessitats alimentàries de la zona. Es va modernitzar el camp concentrant terres, mecanitzant-lo, ocultant els treballs auxiliars, desplaçant a les dones, els seus treballs en l'espai rural, i el treball de reproducció social i simbòlica del sistema. La consciència sobre el canvi climàtic i la responsabilitat humana sobre el mateix està impulsant una altra transformació del sistema agroalimentari i sorgeixen cada vegada més projectes ecologistes vinculats a les explotacions agrícoles i ramaderes. A més, les narratives actuals sobre el rural enfatitzen elements com l'arrelament, la identitat col·lectiva, la qualitat de vida, que després de la pandèmia causada per la COVID 19 cobrat, si cap, major importància.

En qualsevol cas, el model desenvolupat durant les últimes dècades es pot dir que ha expulsat a moltes dones de les zones rurals. Almenys la literatura clàssica explica la migració de les dones per l'existència de factors d'expulsió (rural) i atracció (urbana). Com indica Pérez Soriano (2013, p.107) la disposició a migrar s'associa amb la posició social que s'ocupa en la jerarquia social, perquè que la pressió estructural i les oportunitats es reparteixen de manera desigual entre la població. Així, en contextos en els quals les expectatives de desenvolupament personal i professional per a les dones són limitades; les expectatives que les càrregues de les cures i les tasques reproductives no remunerades continuen sent assumides per les dones; i que els espais de representació i participació estan masculinitzades, no és d'estranyar que les dones rurals migren a les urbs esperant poder desenvolupar un projecte vital sostenible.

En este apartat, oferim informació estadística sobre les taxes d'ocupació i desocupació del ERV. Tenint en compte les limitacions estadístiques esmentades, i la dificultat d'obtindre dades a nivell municipal, este apartat presenta una aproximació a la realitat laboral de les dones en contextos rurals de l'espai ERV, i un acostament a la situació d'ocupació de les dones en els sectors RAP.

En primer lloc, cal destacar que en 2022 els sectors econòmics amb major percentatge d'ocupació en els municipis ERV van ser el sector serveis i el sector de la indústria.

II Il·lustració 3. Contractacions per Sector Econòmic en els municipis ERV. Comparativa provincial. Any 2022

Font: Elaboració pròpia. Estadística del moviment laboral registrat. Contractes segons sector d'activitat econòmica (CENAE 2009). IVE 2022

Les següents taules mostren les dades de persones ocupades en els diferents sectors a nivell provincial al segon trimestre del 2022 i tercer trimestre 2023. A les contractacions per sector econòmic a nivell provincial, amb independència que siga la província de València la que destaca en major nombre de contractacions en tots els sectors, veiem que el sector serveis és el majoritari en les tres províncies, seguit d'Indústria i construcció i, finalment, el sector agrícola.

Taula 6. Ocupació de les persones per sector i sexe a la Comunitat Valenciana. Comparativa 2022-2023

Tercer trimestre 2022

	Agricultura	Indústria	Construcció	Serveis	Total	% ocupació agricultura
Total	49,900	374,700	153,600	1,640,400	2,218,600	2.25%
Homes	38,900	260,600	139,700	765,700	1,204,900	3.23%
Dones	11,000	114,100	13,900	874,700	1,013,700	1.09%

Segon trimestre de l'any 2023

	Agricultura	Indústria	Construcció	Serveis	Total	% ocupació agricultura
Total	50,400.0	344,000.0	164,400.0	1,681,800.0	2,240,600.0	2.25%

Homes	37,300.0	246,700.0	150,500.0	775,400.0	1,209,900.0	3.08%
Dones	13,100.0	97,300.0	13,900.0	906,400.0	1,030,700.0	1.27%

Font: Elaboració pròpia. INE, 2022- 2023.

Les taules mostren l'escàs pes que té l'ocupació agrícola en el total de l'ocupació de la CV, que representa únicament el 2.25% de l'ocupació total. Això pot respondre a diversos factors que escapen de l'abast d'este estudi, però en mostrar dos trimestres de dos anys consecutius, s'observa que no hi ha variabilitat, a pesar que l'ocupació en l'agricultura pot ser estacional i variar segons el període utilitzat en la recollida de la informació. Les dades més recents indiquen un lleuger augment de contractacions en les dones en el sector agrícola en el segon semestre de 2023 respecte al tercer de 2022, esta dada diu poc o res, perquè segueixen sense superar el 1,30%. El que sí que es manté és el pes relatiu de l'ocupació en agricultura que, com diem, és xicotet.

Per tal d'establir l'evolució de les ocupacions, desagregades per sexe, en els municipis ERV, s'han tingut en compte les dades del mes d'octubre de 2022 i el de 2023, comparant així un mateix mes en dos anys consecutius. Com pot observar-se en la taula 7, el sector de l'agricultura, pesca, ramaderia i silvicultura, guanya pes en relació a altres sectors, com ara el de la construcció o la indústria manufacturera. Això pot ser conseqüència de les contractacions temporals en este sector. A més a més la taula mostra una comparativa de les ocupacions entre homes i dones en els municipis ERV.

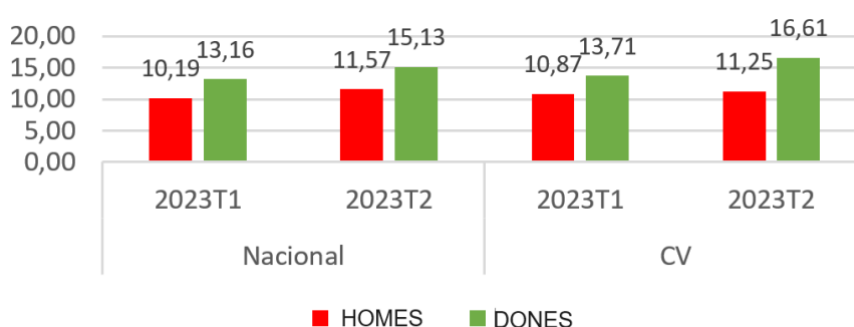
No obstant això, en revisar estes dades per sexe, es pot observar que les dones estan menys representades en este sector, és a dir, el percentatge de dones és molt menor que el d'homes. En efecte, entre les persones contractades, les dones representen un 16% en 2022, i els homes el 84%. En el 2023, veiem una lleugera pujada en les ocupacions de les dones, que aconsegueixen un 17% respecte al 83% dels homes. Les dades mostren amb total claredat la infra-representació de les dones en el sector, ja que en cap dels períodes superen el 20% de les ocupacions. Per contra, als sectors del comerç i hostaleria, les dones representen més del 60% en els dos anys. No obstant això, es veu una lleugera caiguda d'ocupacions en el sector del comerç i un lleuger increment en l'hostaleria. En qualsevol cas, no es tracta de grans variacions. Finalment, cal assenyalar que l'hostaleria i el comerç, tots dos sectors associats al sector serveis, són els de major ocupació per a les dones en els municipis ERV.

Taula 7. Ocupacions en els municipis ERV per sector econòmic i sexe. Comparativa el mes d'octubre de 2022 i 2023

SECTORS/ OCUPACIÓ	ERV octubre 2022					ERV octubre 2023				
	Total	Homes	%	Dones	%	Total	Homes	%	Dones	%
Agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca	4.624	3881	83,93%	743	16,07%	3675	3.039	82,69%	636	17,31%
Indústria manufacturera	2.307	1448	62,77%	859	37,23%	2543	1.557	61,23%	986	38,77%
Construcció	660	614	93,03%	46	6,97%	618	566	91,59%	52	8,41%
Comerç a l'engròs i al detall	2.254	796	35,31%	1.458	64,69%	1804	721	39,97%	1.083	60,03%
Hostaleria	1.298	471	36,29%	827	63,71%	1173	405	34,53%	768	65,47%

La informació sobre la taxa de desocupació també ofereix informació sobre la situació del mercat laboral en l'espai rural valencià. En l'àmbit nacional, la taxa d'ocupació és més baixa que en les àrees rurals, sent un 15% en el territori espanyol i un 22% en l'espai rural. La comparació entre les dades de desocupació desagregats per sexe de la Comunitat Valenciana i els de l'Estat Espanyol durant el primer i segon trimestre de l'any, indica que la taxa de desocupació en les dones és major en la Comunitat València en relació amb Espanya per al segon trimestre.

Il·lustració 4. Taxa de desocupació a nivell nacional i Comunitat Valenciana desagregada per sexe. 1r i 2do trimestre de l'any 2023

Font: INE 2023, Elaboració pròpia

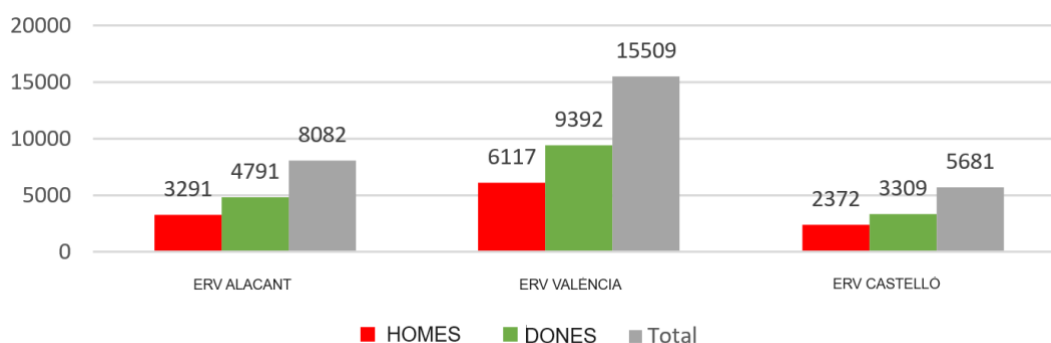
Tabla 8. Desocupació total per província i desagregat per sexe

Províncies	Homes	Dones	Total	% Dones	% Homes
Alacant	55.054	84.935	139.989	60,67%	39,33%
València	63.710	100.319	164.029	61,16%	38,84%
Castelló	14.404	21.876	36.280	60,30%	39,70%

Font: Elaboració pròpia. Estadístiques del moviment laboral registrat. IVE, 2023

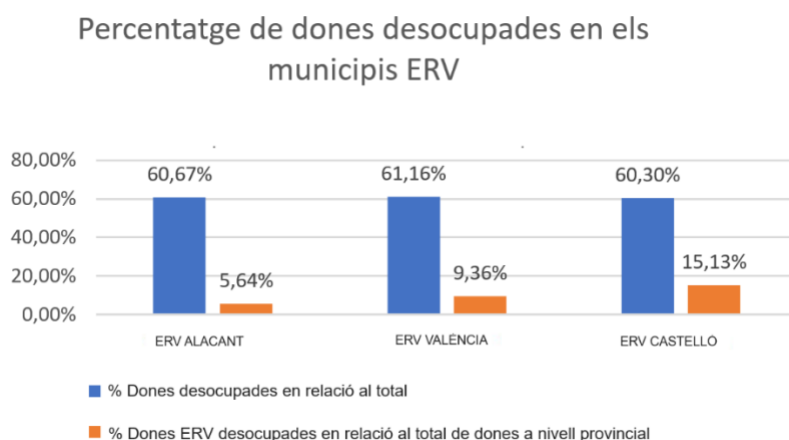
Com pot veure's en totes dues representacions gràfiques, la desocupació de les dones és sempre molt major que el dels homes i en les tres províncies les dones són al voltant del 60% de les persones desocupades. Esta tendència es repeteix a escala municipal en l'espai ERV com mostren les següents il·lustracions.

Il·lustració 5. Població desocupada dels municipis ERV desagregat per sexe

Font: Elaboració pròpia. Estadístiques del moviment laboral registrat. IVE, 2023

II Il·lustració 6. Percentatge de dones desocupades en els municipis ERV

Font: Estadístiques del moviment laboral registrat. IVE, 2023. Elaboració pròpia.

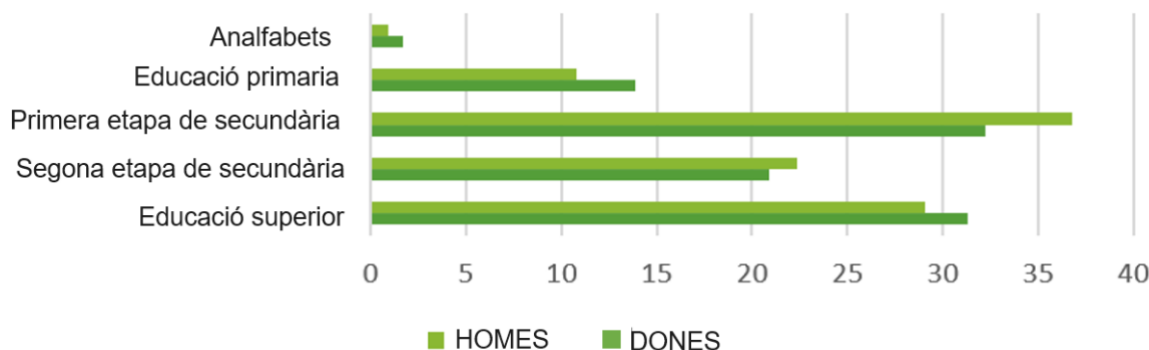
La il·lustració 6 assenyala que, del total de les persones desocupades a Alacant, el 60,67% són dones, de les quals el 5,64% pertany a un municipi ERV. Del total de persones desocupades a València, el 61,16% són dones, de les quals 9,36% pertanyen al ERV; mentre a Castelló, les dones constitueixen el 60,3% de tota la població desocupada, el 15,13% de les quals viu en el ERV. Si bé estes dades poden semblar baixos cal assenyalar que estan en concordança amb la proporció de dones que habiten l'espai ERV en relació amb la Comunitat Valenciana. La comparativa interprovincial és interessant perquè les dades sobre el percentatge de dones desocupades que habiten el ERV és molt més alt a Castelló que a Alacant i València. A més, com s'ha assenyalat, les dones estan més presents en el sector d'indústria, comercialització i serveis pel que és molt possible que les dones rurals estiguen treballant en ciutats pròximes o en municipis pròxims que no es consideren ERV.

2.1. Nivell educatiu

Un dels factors que pot determinar l'ocupabilitat és el nivell educatiu, de manera tal que poden establir-se relacions entre el nivell d'estudis de les dones en les àrees rurals, la falta d'oportunitats, la minsa generació d'ocupació o les desigualtats de gènere en el mercat laboral. En este apartat es presenta informació relativa al nivell formatiu d'homes i dones, tant en l'àmbit de la Comunitat Valenciana com en l'espai rural valencià.

El Institut Valencià d'estadística ofereix informació en diferents matèries desagregada per sexe, i entre elles està la informació relativa a l'educació que ací es presenta.

II il·lustració 7. Nivell educatiu a la Comunitat Valenciana per sexe

Font: Elaboració pròpia. IVE 2022

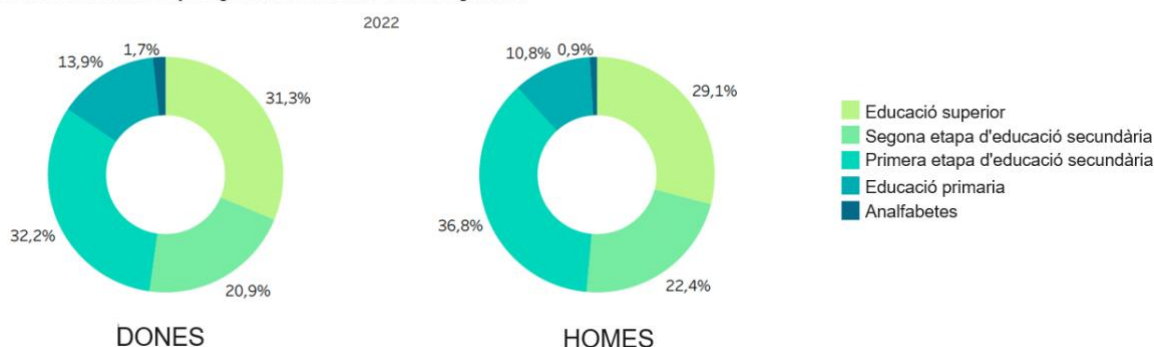
Com es veu en la II·lustració 7, les dones superen als homes en els dos extrems: d'una banda, el percentatge de dones formades en estudis superiors en la CV és del 31.3%, tres punts percentuals per damunt dels homes a pesar que en les etapes d'educació secundària mantenen percentatges més baixos. D'altra banda, les dones tenen percentatges més alts d'analfabetisme.

Les il·lustracions i taules que s'ofereixen a continuació procedeixen de l'IV,E i contenen dades de 2022.

II il·lustració 8. Població de 16 i més anys segons nivell de formació aconseguit. IVE

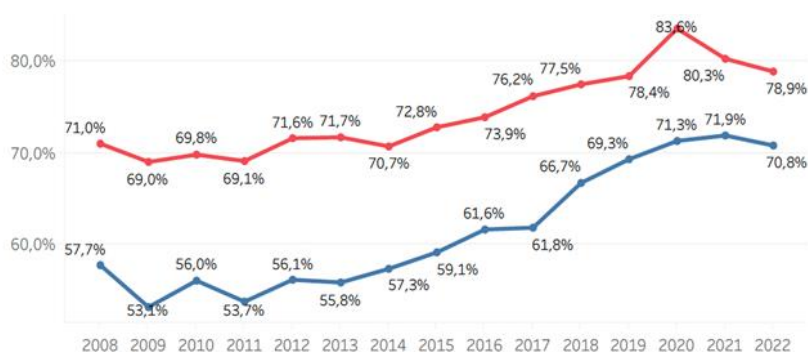
La següent il·lustració de l'IVE mostra l'evolució en els últims quinze anys de la població de 20 a 29 anys que ha completat almenys la segona etapa d'educació secundària. El percentatge de dones és superior al dels homes en més de 8 punts percentuals: mentre quasi el 80% de dones acaben l'educació secundària, un poc més del 70% dels homes ho fan.

Població de 16 i més anys segons nivell de formació aconseguit. IVE

Font: IVE Dones i homes en la Comunitat Valenciana, T4. Educació. Nivell de formació.

II Il·lustració 9. Evolució de la població de 20 a 29 anys que ha completat almenys la segona etapa d'educació secundària. IVE

DONES HOMES

Font: IVE Dons i Homes en la Comunitat Valenciana, T4. Educació.

La següent taula de l'IVE mostra les mateixes dades referides en la taula anterior, però en una comparativa amb l'Estat, que sembla indicar que la Comunitat Valenciana se situa per davall de les xifres estatals, tant en el seu conjunt com si prenem les dades desagregades per sexe.

Taula 9. Població de 20 a 29 anys que ha completat alguna etapa d'educació secundària en comparativa CV i Estat. IVE

	2022					
	Comunitat Valenciana		Homes	Espanya		Homes
	Dones	Total		Dones	Total	
20 - 29 anys	78,9%	74,7%	70,8%	81,6%	77,4%	73,5%
20 - 24 anys	78,5%	76,0%	73,6%	82,1%	78,7%	75,6%
20 - 22 anys	76,0%	77,0%	78,1%	81,8%	78,6%	75,4%
25 - 29 anys	79,2%	73,5%	68,0%	81,1%	76,2%	71,4%

Font: IVE Dones i homes en la Comunitat Valenciana, T4. Educació. Nivell de formació.

Finalment, quant a la població de 25 a 34 anys amb estudis superiors, les dades de l'IVE mostren així mateix que el percentatge de dones amb estudis superiors en la Comunitat Valenciana és major que el d'homes, especialment en la franja dels 25-29 anys. Si bé la Comunitat Valenciana en general se situa diversos punts percentuals per davall de la mitjana espanyola, el percentatge de dones entre 25 i 29 anys amb

estudis superiors supera la mitjana espanyola en quasi 4 punts perquè aconseguix el 62%.

Taula 10. Població de 25 a 34 anys amb estudis superiors. IVE

	2022					
	Comunitat Valenciana			Espanya		
	Total	Dones	Homes	Total	Dones	Homes
25 - 34 anys	49,7%	56,4%	43,1%	50,5%	57,0%	44,1%
25 - 29 anys	53,7%	62,0%	45,7%	51,9%	58,8%	45,2%
30 - 34 anys	46,0%	51,4%	40,7%	49,2%	55,4%	43,0%

Font: IVE Dones i homes en la Comunitat Valenciana, T4. Educació. Nivell de formació.

Per tant, cal assenyalar que en la Comunitat Valenciana en 2022, el percentatge de dones que va finalitzar els seus estudis, tant en l'educació secundària com en l'educació superior, és major que el percentatge d'homes, i això amb independència de la franja d'edat que s'analitze.

La següent taula mostra dades de 2021, és a dir, dades anteriors als mostrats de l'IVE de 2022, però circumscrits a l'espai *ERV. Això és així perquè l'INE no actualitza anualment estes dades, però l'equip tècnic va estimar que era interessant conèixer les últimes dades disponibles de l'àmbit municipal.

Taula 11. Percentatge d'homes i dones segons nivell educatiu de la Comunitat Valenciana i la seua proporció els municipis de ERV. 2021

Nivell Educatiu	Comunitat Valenciana		Municipis ERV /CV	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Analfabets	32.47%	67.53%	10.25%	8.81%
Estudis primaris incomplets	38.86%	61.14%	12.28%	11.94%
Educació primària	44.12%	55.88%	15.13%	14.12%
Primera etapa d'educació secundària i similar	53.44%	46.56%	13.76%	12.67%
Segona etapa d'educació secundària amb orientació general	51.73%	48.27%	9.39%	9.11%
Segona etapa d'educació secundària orientació professional	49.25%	50.75%	12.30%	11.04%
Educació post secundària no superior	49.95%	50.05%	7.18%	8.41%
Ensenyaments de formació professional	51.13%	48.87%	11.39%	11.50%

Graus universitaris de 240 crèdits ECTS	41.95%	58.05%	9.87%	10.08%
Graus universitaris de més de 240 crèdits ECTS, llicenciats	46.33%	53.67%	7.36%	7.52%
Màsters, especialitats en Ciències de la Salut pel sistema de residència i similars	40.62%	59.38%	8.84%	9.38%
Doctorat universitari	54.15%	45.84%	5.92%	5.69%
No aplicable (menor de 15 anys)	51.59%	48.41%	10.76%	10.69%

Font: INE, 2021. Elaboració pròpia.

La taula mostra el percentatge d'homes i dones en cada nivell educatiu, és a dir, homes i dones que, en 2021, al moment de l'enquesta, van assenyalar el seu nivell d'estudis. Per tant, del total de persones amb un doctorat, el 54,15% són homes i el 45,84% són dones. La segona dada que mostra la taula és quina proporció d'eixos homes i dones habita l'espai ERV. Del total homes doctors, quasi el 6% viu en el ERV; de la mateixa manera, del total de dones doctores, el 5,69% viu en el *ERV. I així amb tots els nivells educatius. Les dones, tant en la Comunitat Valenciana com en ERV, destaquen en el percentatge més alt en els graus universitaris: un 58% de dones enfront del 41% dels homes en la Comunitat Valenciana, i un 10% de dones enfront d'un 9% d'homes en el ERV. Això succeeix també amb els Màsters i especialitats en Ciències de la Salut, on les dones representen un 59% front el 40% en la Comunitat Valenciana, i un 9% de dones front el 8% d'homes en el ERV.

El fet que hi hagi un percentatge major d'homes que de dones que indiquen que el seu nivell d'estudis és de secundària o formació professional, pot deure's al fet que les ocupacions disponibles per als homes en el ERV no demanen nivells superiors d'estudis, mentre que les oportunitats laborals per a les dones estan relacionades amb nivells d'estudis superiors. Les taules mostren que les dones, tant si ens fixem a la Comunitat Valenciana en el seu conjunt com si ens fixem en el ERV, tenen un nivell d'estudis alt.

Si bé les dades sobre formació semblen explicar que les dones s'empren sobretot en sector de serveis, inclòs el treball en l'administració pública, no semblen oferir explicacions per a les elevades taxes de desocupació de les dones en el ERV en relació als homes, si assumim que, a major formació, major ocupabilitat. No obstant això, és molt possible que, d'una banda, l'ocupació disponible estiga molt masculinitzat i, per un altre, que molta ocupació disponible no siga qualificat, en el sentit de requerir algun tipus de titulació. En eixe sentit, abans de començar amb l'anàlisi de gènere de les ocupacions en els sectors RAP, és important recordar el concepte de "segregació horitzontal", pel qual fem referència a la concentració d'un

gènere en determinats sectors o activitats ocupacionals. El sector agroalimentari no pot entendre's sense este concepte.

Com s'ha assenyalat, el sector agrícola té un pes baix en relació amb els altres sectors econòmics a la Comunitat Valenciana, que necessàriament es reflecteix en la falta d'oportunitats laborals per a la població del ERV. Des dels anys 90, la diversificació d'activitats econòmiques ha sigut una constant en el ERV, en el qual les dones han desenvolupat iniciatives empresarials de diferent índole, relacionades principalment amb l'artesanía, el turisme rural, l'agricultura ecològica, els serveis de cura i activitats culturals o d'oci (Pastor i Esparcia, 1998, p. 531).

És possible que les raons que expliquen el perquè d'estos sectors es relacionen amb el fet que es tracta d'activitats que ofereixen flexibilitat horària que permet mantenir la doble presència (en el domèstic i el mercat). Com expliquen Pastor i Esparcia (cit), estes mateixes raons han sigut aprofitades per la indústria agroalimentària rural que ha oferit a les dones treballs temporals, no especialitzats, mal retribuïts i fins a informals. D'altra banda, l'absència de treball en el sector agrícola, la industrialització rural en els municipis més grans i una tercerització del sector productiu han contribuït al fet que hi ha menys ocupacions en els municipis ERV i els seus habitants es desplacen a treballar a pobles o ciutats pròximes més industrialitzades i terceritzades.

2.2. Segregació ocupacional: horitzontal i vertical

2.2.1. Les dones en el mercat laboral

Les dones rurals tenen les taxes més altes de desocupació. Els qui no troben treball en el sector agrícola, s'ocupen en el sector serveis o en la indústria, com s'ha assenyalat. De fet, fins i tot les dones que treballen en el sector de l'agricultura, la ramaderia i la pesca el fan també en aquells treballs vinculats a la manufactura d'aliments o a la distribució i comerç dels productes.

Prenent com a punt de partida la divisió de la població activa entre treballadors i empresaris donats d'alta en la seguretat en el segon trimestre de 2022, l'I Pla recollia el nombre total de persones treballadores afiliades a la Seguretat Social, per sector econòmic inclòs en el sistema agroalimentari de la Comunitat Valenciana en el seu conjunt, desagregat per sexe, així com el percentatge per sexe d'aquestes afiliacions. Les dades reflecteixen el baix percentatge de dones treballadores afiliades al sector agrari⁴ (22%), entenent que este fa referència a la producció agrícola. D'altra banda,

⁴ "El sector agrari és el sector de l'economia que engloba les activitats relacionades amb la producció agrícola i la producció ramadera. El sector agrari forma part del sector primari de l'economia, sent un dels quals més rellevància té en este i, en estar format per dos subsectors tan rellevants, també rep el nom de sector

mostren que les afiliacions de dones en la indústria agroalimentària (45%), especialment en la comercialització (54%) són majors.⁵

Segons dades del segon trimestre de 2022, les dones empresàries afiliades a la SS per sector econòmic inclòs en el Sistema Agroalimentari de la Comunitat Valenciana representen el 36% de tot el sistema agroalimentari. Esta dada permet afirmar, d'un costat, que les dones en el sector agrari tenen poc pes com a empresàries (26%) i com treballadores (22%) i; que les dones representen quasi la meitat de les afiliacions en la indústria i la comercialització dels productes⁶.

Si ens centrem ara en el ERV, l'afiliació de dones treballadores és d'un 39% enfront d'un 45% en el conjunt de la Comunitat Valenciana, relativament més baix, però es mantenen nivells semblants en les afiliacions empresarials (36%). Augmenten significativament el percentatge de dones treballadores afiliades a la comercialització agroindustrial, sent en el ERV un 60% enfront del 54% de la CV. Per tant, les dones del ERV s'insereixen principalment en la comercialització industrial i tenen més presència que els homes.

2.2.2. Ocupació per sectors

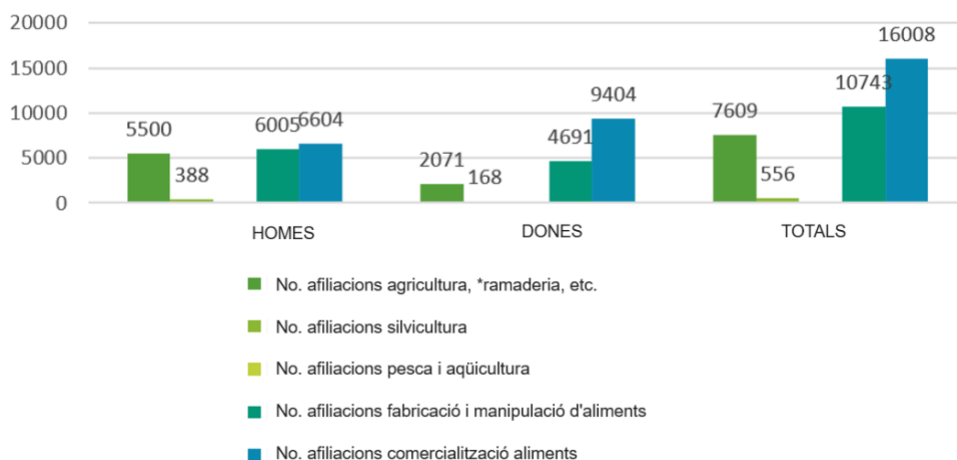
L'actualització de dades de les afiliacions dels municipis ERV a data del primer trimestre de 2023, juntament amb la inclusió de les afiliacions en els sectors de l'agricultura, ramaderia, silvicultura, pesca, aquicultura, fabricació i manipulació d'aliments i comercialització, permet conèixer millor la situació de les dones en el ERV. Les dades indiquen que les afiliacions de dones en els sectors de la pesca, la silvicultura i l'aquicultura no aconsegueixen ni l'1% del total de les afiliacions en el sector agropecuari. Si bé es tracta de sectors molt masculinitzats, tant homes com dones tenen una baixa representació, deguda, probablement als baixos ingressos i la falta d'estabilitat econòmica.

agropecuari". Fragment extret de la pàgina web Ideed. [Sector agrari: definició i característiques | indeed.com Espanya](#)

⁵ Informació recollida en l'I Pla de promoció de les dones rurals, 2022.

⁶ Cal assenyalar que l'I PLA de promoció de les dones rurals en Comunitat Valenciana, recull informació relativa a les persones empresàries (Taula 3.15) i treballadores (taula 3.14) donades d'alta en la seguretat social, per sector econòmic inclòs en el sistema agroalimentari de l'espai ERV.

II Il·lustració 10. Afiliacions persones treballadores SS dels municipis ERV per sectors RAP

Font: Elaboració pròpia. Estadística de treballadors afiliats a la Seguretat Social per municipis ERV. IVE. Primer trimestre 2023.

La representació de les dones com a treballadores en el sector pesquer a la Comunitat Valenciana és molt baixa. Això es deu, en part al fet que fins fa relativament poc temps, les dones no podien exercir el treball de la pesca per no tindre dret hereditari. A la fi dels anys 90 algunes dones a la Comunitat Valenciana s'associen i inicien una demanda judicial per aconseguir la igualtat en el sector i exercir la pesca en l'Albufera. Este procés establiria un precedent per a altres dones en el sector⁷.

Si bé en l'actualitat hi ha dones en la CV que exerceixen el treball de la pesca, es tracta d'un grup poblacional poc valorat i amb escassa representativitat. La conciliació laboral i familiar, especialment en la cura dels fills i filles és un dels factors més difícils d'afrontar en este sector per a elles⁸, ja que la pesca és un sector "sense horaris i que necessita molta dedicació"⁹.

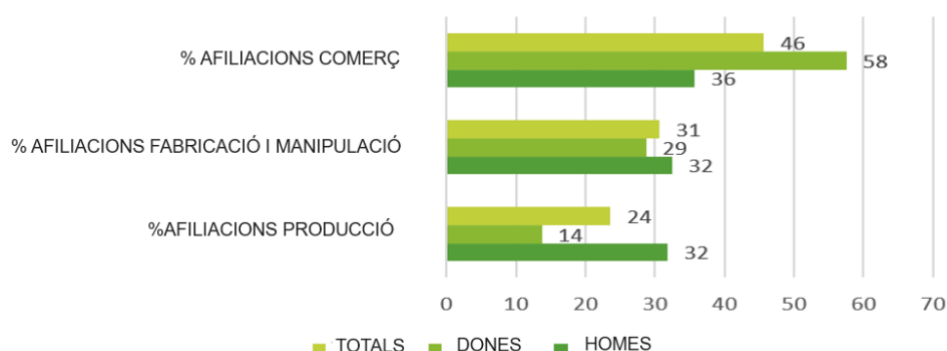
Quant a la resta de sectors, les dones tenen una major representativitat, en el sector agrari i especialment en l'agroalimentari. De fet, les dones representen un major percentatge d'afiliacions en ocupacions que tenen a veure amb la comercialització dels aliments i la manufactura i fabricació d'aliments.

II Il·lustració 11. Percentatge d'afiliacions a la seguretat social per fase productiva

⁷ Sobre aquest tema vinya: l'Entrevista a Carmen Serrano. Informe Dones de la Mar inspirant Vocacions. Ministeri d'agricultura pesca i alimentació. 2022. Sobre esta mateixa qüestió i la lluita de les dones del Palmar per heretar el vaig redoldre, vinya. per totes, Ramón Fernandez, F. (2019).

⁸ Entrevista a Carmen Serrano i María Casas. Informe Dones de la Mar inspirant Vocacions. Ministeri d'agricultura pesca i alimentació. 2022.

⁹ Entrevista a Maria Casas. Informe Dones de la Mar inspirant Vocacions. Ministeri d'agricultura pesca i alimentació. 2022.

Font: Elaboració pròpia. Estadística de treballadors afiliats a la Seguretat Social per municipis ERV. IVE. Primer trimestre 2023

Les dades, a més de mostrar l'escassa presència de les dones en el sector agrari en general, posen de manifest la marcada divisió sexual del treball en aquest sector. Les dones estan molt presents en la fase de manipulació (indústria) i comercialització d'aliments, però molt poc presents en la producció, mentre que els homes estan sobretot en les tasques de producció, en contacte amb la terra i els animals. Diversos estudis assenyalen esta divisió sexual del treball i com les representacions socials dominants defineixen el treball agrícola o ramader com essencialment masculí,¹⁰ per exemple, perquè es vincula amb la força física o per la centralitat que ha tingut en l'esfera productiva rural. De la mateixa manera, hi ha una clara jerarquia entre les ocupacions, per exemple entre "els qui porten les terres i els qui porten els papers" (vinya. CERES/ MUNDUBAT, 2020).

Com s'ha vist al llarg d'este apartat, les afiliacions a la seguretat social en els règims agraris i especial de la mar, tant per compte propi com per compte d'altri, a nivell provincial, mostren una escassa presència de les dones en tots dos règims. També s'aprecia el poc pes del sector pesquer.

Taula 12. Afiliacions a la Seguretat Social, Règims General Agrari, SETA, RETA i Especial de la Mar desagregada per sexe

Província	General Agrari		Autònoms NO SETA		Autònoms SETA		Especial de la MAR (Aliena)		Especial de la MAR (autònom)	
	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home	Dona	Home
Alacant	4.643	9.873	50.497	87.518	807	1.745	609	2.103	8	244
Castelló	700	4.317	15.569	24.470	664	1.243	75	754	6	90

¹⁰ Una dona entrevistada en l'Informe CERES/ MUNDUBAT 2020 l'expressava així: "Si eres dona, ho tens un poc més difícil perquè de xicoteta ningú t'ha plantejat que pugues treballar d'això", (CERES/ MUNDUBAT, 2020, p. 49).

València	2.247	14.714	66.869	112.051	958	3.466	633	2.782	8	97
----------	-------	--------	--------	---------	-----	-------	-----	-------	---	----

Font: Elaboració pròpia. Afiliacions a la Seguretat Social, Juny 2023. Bases de dades Estadístiques TGSS

En la CV hi ha prop de 9.000 treballadors autònoms agraris, dels quals menys d'un terç són dones. Si bé tant a Alacant com a Castelló les dones representen quasi la meitat del total de treballadors autònoms, a València les dones no arriben a ser un terç dels homes. En el règim general agrari (treballadors per compte d'altri) les dones representen la cinquena part del total, donant-se el desequilibri més acusat entre homes i dones a la província de Castelló.

2.3. Estructura econòmica: tinença i prefectura de les explotacions agràries

Una vegada revisats les dades més actuals sobre el mercat laboral de les dones en l'espai rural valencià, en este apartat presenta l'estructura econòmica en el sector agrari i la visibilització de les dones ERV a través de la tinença de terra i la prefectura de les explotacions agràries. És important abans de començar amb l'anàlisi, definir la tinença de la terra com l'obtenció del títol de propietat de la terra, independentment de si el procés és a través de la compravenda d'un terreny o per herència, ja siga filial o per haver enviduat. Aquest estudi no aprofundeix en com les dones adquireixen la terra. No obstant això, i malgrat les limitacions qualitatives que té el diagnòstic, la revisió de la informació obtinguda en fonts secundàries permet afirmar que la majoria de les dones adquireixen la terra per herència, i que en la majoria dels municipis ERV, l'edat mitjana de les dones caps/ titulars d'explotacions és major a 64 anys.

Com s'ha assenyalat, la invisibilització de la contribució de les dones al sistema productiu RAP ha sigut una constant. A més de la falta de dades i estadístiques sobre aquest tema i el fet que els treballs de cura i reproducció social es consideren marginals en l'economia capitalista, la invisibilitat s'ha pogut mantindre gràcies a la figura de la col·laboració agrària. En 1998, Pastor i Esparcia assenyalaven que “enfrent del col·lectiu limitat de dones titulars d'explotacions agràries, el col·lectiu més abundant de dones agricultores és el de les agricultores col·laboradores(...) treballen en explotacions de caràcter familiar(...) són classificades en les estadístiques oficials com a “ajuda familiar” o “cònjuge col·laborador” encara que sovint ni tan sols estan registrades com a actives” (Pastor i Esparcia, 1998, p. 529). Així, la producció agrària descansa en el treball no remunerat, invisible i informal de les dones: moltes dones que treballen la terra no són caps d'explotacions o titulars de la terra, són filles, esposes o germanes d'homes que ostenten la titularitat de la terra. Això és important, té conseqüències i es reflecteix en aspectes que van més enllà de no aparèixer en les estadístiques, ja que de la titularitat i la formalitat de la

terra i del treball es deriven conseqüències jurídiques (drets, potestats i obligacions). En efecte, si les famílies mantenien esta situació de desigualtat era també per la impossibilitat de pagar dues cotitzacions, dues altes en la seguretat social.

En tractar-se d'un problema generalitzat a Europa, la Directiva 86/613/CEE del Consell d'11 de desembre de 1986 relativa a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte entre homes i dones que exercisquen una activitat autònoma, incloses les activitats agrícoles, així com sobre la protecció de la maternitat, va exigir als estats que garantiren que els drets laborals de les dones rurals que treballen en explotacions familiars no foren inferiors als de les treballadores assalariades. Si bé la situació actual continua reflectint un clar desequilibri de gènere, la presa de consciència del problema ha generat el desenvolupament de polítiques públiques que intenten revertir-ho.

2.3.1. La titularitat compartida

Una d'eixes polítiques és l'aposta i el foment de la titularitat compartida de les explotacions agràries mitjançant la Llei 35/2011, de 4 d'octubre, sobre Titularitat Compartida de les Explotacions agràries. La llei parteix del reconeixement de la desigualtat estructural de gènere en les zones rurals, que es manifesta en la masculinització de la població activa i la migració de les dones joves a les ciutats, les responsabilitats domèstiques no compartides, i la falta de reconeixement econòmic, professional i social del treball de les dones. Així, encara en 2011, malgrat compartir càrregues i treball, i malgrat la igualtat jurídica d'homes i dones, més del 70 per cent dels titulars d'explotació agrària eren homes.

La Llei ofereix una nova figura jurídica de caràcter voluntari, la titularitat compartida, per a donar visibilitat i drets a les dones. La titularitat compartida es perfila com una unitat econòmica, sense personalitat jurídica però susceptible d'imposició a efectes fiscals, constituïda per un matrimoni o parella de fet per a la gestió conjunta de l'explotació agrària, diferenciant entre la titularitat de l'explotació i la titularitat dominical dels béns, el règim jurídic dels quals civil no es veu afectat en cap cas. A més de posar a les dones en la mateixa posició que les seues parelles, la Llei atorga a les explotacions agràries de titularitat compartida la condició de prioritàries¹¹, sempre que un d'ells siga agricultor professional i la renda unitària obtinguda de treball de l'explotació no supere en un 50 per 100 el màxim del que s'estableix en la legislació corresponent per a les explotacions prioritàries. Les explotacions agràries prioritàries gaudeixen de preferència en l'obtenció de beneficis, ajudes i altres mesures de foment impulsades per les Administracions Públiques.

¹¹ Conforme a la Llei 19/1995, de 4 de juliol, de modernització d'explotacions agràries.

L'efectivitat d'esta norma és bastant baixa. El Pla indica que l'any 2022, unes 34 persones tenien titularitat compartida, és a dir 17 homes i 17 dones. Es pot afirmar que 17 titularitats compartides és una xifra baixa. L'any 2023, la titularitat compartida augmenta fins a les 38 persones en el total de la Comunitat Valenciana, és a dir 19 titularitats compartides, que en realitat es refereixen a dues titularitats compartides més en el RETICOM l'any anterior.

No és d'estranyar que siga Castelló la província amb més titularitats compartides, ja que el 88% dels seus municipis pertanyen al ERV. De fet, és la província que aglutina la majoria de les titularitats compartides: 14 de les 19, mentre que Alacant registra només 2, i València 3. En eixe sentit, no sembla que siga un instrument valorat o que resulte interessant per a la població rural. Les dones entrevistades per CERES/MUNDUBAT (2020, p. 82-82) apunten a diferents disfuncionalitats, com ara que només s'aplica a matrimonis i parelles de fet quan no totes les produccions de més d'una persona són de parelles sentimentals; que es demane una determinada extensió o que aquesta ocupe un territori determinat quan a vegades s'ocupen parcel·les disperses; o per la impossibilitat de pagar dues altes a la seguretat social. A més, existeixen dificultats per a accedir als tràmits per a la inscripció i la doble titularitat en el Registre d'explotacions agràries de Titularitat Compartida (RETICOM).¹²

¹² III Congrés Internacional Terra i Drets Humans "Crisis de sostenibilitat i seguretat alimentària mundial". Plataforma landshumanrights.org de la Universitat de Còrdova i Sevilla, 16 i 17 d'octubre 2023.

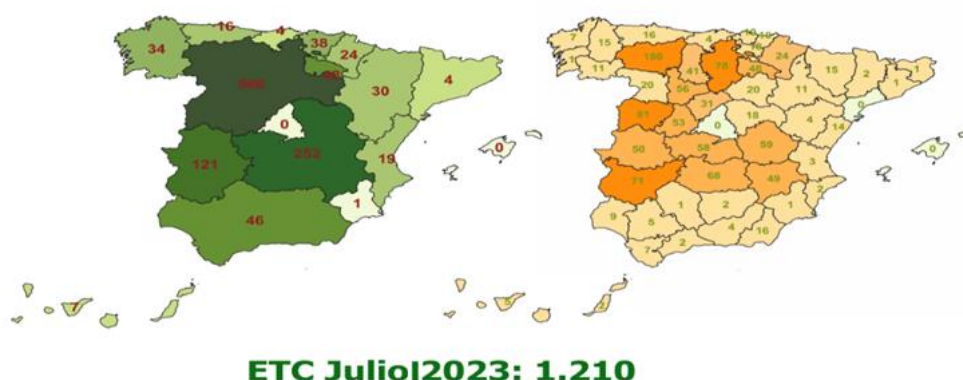
Taula 13. Nombre d'explotacions amb titularitat compartida en la CV en 2023

Titularitat compartida Comunitat Valenciana 2022	19
Alacant	2
Castelló	14
València	3

Font: RETICOM, 2023. Elaboració pròpia.

Si mirem el conjunt de l'Estat, la Comunitat Valenciana és un dels territoris on esta mesura té menor incidència, però és similar a altres comunitats amb règim foral. Les comunitats amb majors registres de titularitat compartida es regeixen pel dret civil comú, excepte Andalusia i Múrcia, que malgrat no comptar amb un règim matrimonial i hereditari foral, registren també números baixos.

II lustració 12. Mapa estatal titularitat compartida

Font: RETICOM 3/07/2023

2.3.2. Prefectures d'explotacions

Encara que la titularitat de la terra i la prefectura d'explotació poden solapar-se, no són necessàriament sempre coincidents, per la qual cosa tindre la titularitat no sempre significa exercir la prefectura d'una explotació. Diferents estudis i informes, com el de CERES/MUNDUBAT (2020) o els de Pastor i Esparcia (1998), assenyalen aspectes a tindre en compte a l'hora d'analitzar la prefectura de les explotacions agràries. Per exemple, moltes dones esdevenen titulars a edat avançada, la qual cosa suggereix que és a conseqüència d'haver enviduat; hi ha dones que són titulars

de la terra, però no són elles els qui la treballen directament. En eixe sentit, l'informe de CERES/MUNDUBAT dona compte de tres distincions que les dones entrevistades fan sobre aquest tema: la diferència entre dona gestora i dona de camp ("qui porta els papers i qui es puja al tractor"); la diferència entre les agricultores de títol i les agricultores reals (les que no saben ni on estan les terres i les que les treballen); la diferència entre les dones amb responsabilitat i les dones jornaleres (CERES/MUNDUBAT, 2020, 41-44). Per part seua, Pastor i Esparcia (1998) assenyalaven que, en efecte, les explotacions familiars de les quals les dones són titulars són les més xicotetes en extensió i les menys rendibles. La situació no havia canviat una dècada després, perquè l'esmentada Llei 35/2011, de 4 d'octubre de Titularitat compartida continuava afirmant que la titularitat de la terra a Espanya estava repartida al 70/30 (70% en mans d'homes, 30% en mans de dones) i que les dones titulars tenien extensions de terra menors que els homes i amb menor rendibilitat.

Estos i altres factors contribueixen al fet que, al no estar complementades amb treball de camp qualitatiu, les xifres que es mostren ací ofereixen una imatge esquemàtica de la situació. Per tal de conèixer el pes de la presència de dones cap d' explotacions en els municipis ERV, s'ha partit de les dades que ofereix el Cens Agrari de 2020, relatius a caps d'explotació agrària a Espanya, Comunitat Valenciana i en els municipis ERV, desagregats per sexe.

Taula 14. Distribució de caps d'explotació agrària per superfície cultivable. Espanya i Comunitat Valenciana en 2020

	Espanya				
Grandària de l'explotació	Total	Homes	%	Dones	%
Menor d'1 ha.	138,109	94,039	68.09%	44,071	31.91%
D'1 a 1,99 ha.	132,733	90,552	68.22%	42,181	31.78%
De 2 a 4,99 ha.	200,780	138,716	69.09%	62,064	30.91%
De 5 a 9,99 ha.	131,903	91,813	69.61%	40,090	30.39%
De 10 a 19,99 ha.	103,593	74,033	71.47%	29,560	28.53%
De 20 a 29,99 ha.	50,451	37,596	74.52%	12,855	25.48%
De 30 a 49,99 ha.	51,029	39,268	76.95%	11,761	23.05%
De 50 a 99,99 ha.	50,490	40,382	79.98%	10,108	20.02%
De 100 ha. o més	55,783	46,838	83.96%	8,945	16.04%
	Comunitat Valenciana				
Grandària de l'explotació	Total	Homes	%	Dones	%
Menor d'1 ha.	29,395	21,167	72.01%	8,228	27.99%
D'1 a 1,99 ha.	23,680	17,340	73.23%	6,340	26.77%
De 2 a 4,99 ha.	25,515	19,109	74.89%	6,406	25.11%
De 5 a 9,99 ha.	11,016	8,305	75.39%	2,711	24.61%

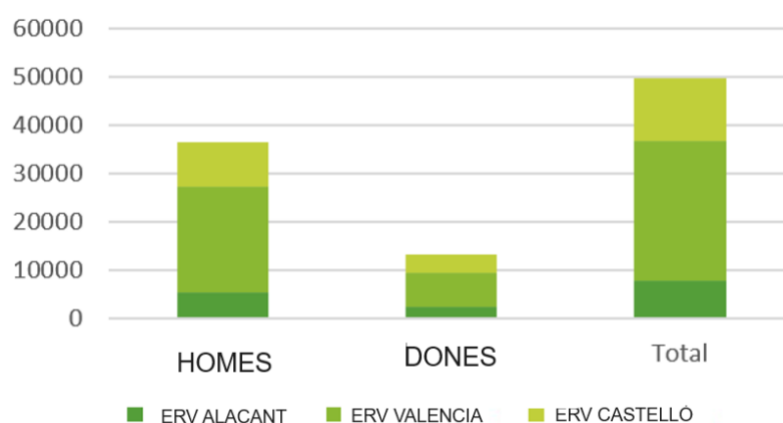
De 10 a 19,99 ha.	5,937	4,653	78.37%	1,284	21.63%
De 20 a 29,99 ha.	1,942	1,574	81.05%	368	18.95%
De 30 a 49,99 ha.	1,328	1,082	81.48%	246	18.52%
De 50 a 99,99 ha.	855	706	82.57%	149	17.43%
De 100 ha. o més	591	487	82.40%	104	17.60%

Font: Cens agrari 2020. Elaboració pròpia.

Les taules mostren clarament que el percentatge de dones caps d'explotació (o titulars), tant a Espanya com a la Comunitat Valenciana, no supera el 32%, fins i tot en aquelles superfícies agrícoles amb menys d'una hectàrea. Això significa que els homes estan sobre representats en la prefectura de les explotacions agràries, igual que ho estan en la titularitat de la terra, i que la xifra no ha canviat en els últims 25 anys (l'anàlisi i les xifres oferides per Pastor i Esparcia en 1998 es mantenen). D'altra banda, com més gran és la superfície cultivable menor és el percentatge de representativitat de les dones com a caps d'explotacions: a més hectàrees, menys dones.

Les dades específiques relatives al ERV repliquen eixe patró. La il·lustració 13 i la Taula 12 mostren clarament que les prefectures de les explotacions agràries corresponen predominantment als homes, independentment de l'edat i de l'extensió de la terra (les hectàrees).

Il·lustració 13. Caps d'explotació agrària en els municipis ERV

Font: Elaboració pròpia. Banc de dades de l'IVE 2022. Cens agrari 2020.

Taula 15. Edat mitjana de caps explotació agrària en els municipis ERV

	Edat Mitjana	Homes	Dones
ERV Alacant	65.10	64.80	64.95
ERV València	64.61	64.68	64.01
ERV Castelló	62.21	62.02	60.52

Font: Elaboració pròpia. Banc de dades de l'IVE 2022. Cens agrari 2020.

Com era d'esperar, l'edat mitjana dels qui exerceixen prefectures d'explotació agrària és altíssima, i reflecteix no sols l'envelliment de la població rural general sinó també la falta de relleu generacional.

Taula 16. Prefectura explotació agrària per sexe, edat i grandària de l'explotació, Comunitat Valenciana

Grandària explotació	Total Homes	% Homes <25 anys	% Homes 25>64 anys	% Homes > 65 anys	Total dones	% Dones <25 anys	% Dones 25>64 anys	% Dones > 65 anys
< 1 ha.	21,167	0.29%	45.23%	54.48%	8,228	0.28%	47.24%	52.48%
1 > 1,99 ha.	17,340	0.22%	44.92%	54.86%	6,340	0.14%	47.95%	51.91%
2 > 4,99 ha.	19,109	0.19%	48.11%	51.70%	6,406	0.27%	48.38%	51.36%
5 > 9,99 ha.	8,305	0.39%	54.16%	45.45%	2,711	0.44%	53.63%	45.92%
10 > 19,99 ha.	4,653	0.56%	63.96%	35.48%	1,284	0.62%	60.51%	38.86%
20 > 29,99 ha.	1,574	0.76%	69.57%	29.67%	368	1.09%	64.95%	33.97%
30 > 49,99 ha.	1,082	1.11%	74.95%	23.94%	246	0.81%	72.76%	26.42%
50 > 99,99 ha.	706	0.42%	77.76%	21.81%	149	0.67%	77.18%	22.15%
>100 ha.	487	1.23%	81.93%	16.84%	104	0.96%	88.46%	10.58%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Cens agrari del 2020.

Les dades desagregades per rangs d'edat mostren informació interessant que pot corroborar algunes de les idees suggerides. En efecte, del total de les dones amb terres de superfície igual o menor d'una hectàrea, el 52% són majors de 65 anys. És a dir, amb independència que en tots els rangs d'edat sempre hi haja més homes que dones, sembla clar que les dones i els homes esdevenen caps d'explotació i/o propietaris o propietàries de terres a edats avançades, possiblement a conseqüència d'alguna herència. D'altra banda, l'informe CERES/MUNDUBAT assenyala que

moltes dones no opten per l'agricultura o la ramaderia com a primera activitat laboral, sinó que es dediquen a altres activitats econòmiques abans, fins i tot aquelles que compten amb estudis superiors en l'àmbit agrari (CERES/MUNDUBAT 2020, p. 106). Entre les raons que explicarien aquesta incorporació "tardana" es troben la incompatibilitat de la criança amb el treball, l'alta masculinització del sector que es tradueix en qüestionament i falta de suports per a les productores, desconfiança en el treball que realitzen, o la falta de finançament i la dependència de la família (comptar amb la propietat familiar) per poder iniciar o desenvolupar un projecte propi. Estes dificultats explicarien també, segons el mateix informe, l'existència de sectors en els quals hi ha major presència de dones allà on hi ha estructures econòmiques (explotacions) més familiars, en xicotets projectes agrícoles i en l'agricultura ecològica (CERES/MUNDUBAT 2020, p.45).

Segons l'Informe del Comité d'Agricultura Ecològica de la Comunitat Valenciana (CEAECV) de 2022, el percentatge de dones operadores responsables en l'agricultura ecològica és del 30% d'un total de 4034. Malgrat ser un sector bastant nou, i de mostrar un percentatge relativament baix de dones, la representació de les dones és major que en altres sectors RAP. Per a les dones joves que estan empenent estos projectes, pel que sembla, resulta fonamental garantir la viabilitat del seu model de producció i la viabilitat del seu projecte vital, que implica disposar de temps per a la cura i l'autocura. Així, a més d'apostar per un determinat model de producció (ecològic) d'una extensió menor de terra (com veurem) que és més respectuós amb el planeta, s'aposta per modes de vida i una comprensió de l'econòmic més respectuosos amb les necessitats humanes (CERES/ MUNDUBAT 2020, p. 101).

2.3.3. Beneficiàries d'ajudes estructurals

En este apartat s'inclou informació sobre les dones beneficiàries de tres tipus d'ajudes: les ajudes derivades de la Política Agrícola Comuna (PAC); les ajudes a la primera instal·lació de joves agricultors; i les ajuda a les inversions en explotacions agràries en el marc del Programa de Desenvolupament rural de la Comunitat Valenciana 2014-2020.

Beneficiàries de les Ajudes PAC en la Comunitat Valenciana

El repartiment de subvencions de la Política Agrícola Comuna en la Comunitat Valenciana, que segueix un procés regulat per la legislació europea i nacional, es duu a terme a través de diversos programes i mesures, que inclouen: Pagament Bàsic, Pagaments Redistributius, Pagament Verd, Ajudes a zones amb limitacions naturals o altres restriccions específiques, i Ajudes agroambientals i climàtiques.

El Pla Estratègic Nacional per a l'aplicació de la PAC en el període 2023-2027 es proposa aconseguir una major igualtat, al fil de l'Objectiu Específic 8, que insta la promoció de l'ocupació, el creixement, la igualtat de gènere, la inclusió social i el desenvolupament local en les zones rurals, incloent-hi la agricultura ecològica i la silvicultura sostenible. Estes accions són necessàries puix que l'informe del Fons Espanyol de Garantia Agrària (FEGA) de l'any 2020,¹³ assenyala que dit el repartiment de les ajudes PAC a Espanya es caracteritza encara per una important bretxa de gènere.

En efecte, el 72,74% de les ajudes acaben sent destinades a homes, si bé es mostra una lleugeríssima tendència a la baixa, de tot just un 2% menys en els últims anys. A nivell nacional, l'any 2020 les dones només van aconseguir el 27,26% del total de les ajudes directes abonades a persones físiques (a través del Fons Europeu de garantia Agrícola, AFEAGA), la qual cosa suposa un 37,36% del nombre total de beneficiaris. Les dones van rebre el 26,65% dels imports, de les ajudes destinades al desenvolupament rural (del Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural, FEADER), sent el 31,08% del número total de les persones físiques beneficiàries.

En el cas de la Comunitat Valenciana, la bretxa de gènere és lleugerament menor, sent que les dones constitueixen el 38,42%¹⁴ del total de persones receptores de les ajudes directes a la renda dels agricultors, que són abonades a persones físiques a través del Fons Europeu Agrícola de Garantia Agrària (FEAGA). Quant a l'edat, la següent taula permet observar que les dones majors de 65 anys són les que constitueixen el rang d'edat amb major nombre absolut de perceptores de l'ajuda. A més, s'observa que el percentatge de participació de dones disminueix a mesura que disminueix edat de les dones.

Taula 17. Distribució de les ajudes directes en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana

Estrats d'edat	Núm. de dones	% dones	Total perceptors
>=65	8.484	39,59	21.431
40<X<65	7.596	38,38	19.789
25=<X<=40	559	27,43	2.038
<25	37	25,52	145
Totals	16.676	38,42	43.403

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Fons Espanyol de Garantia Agrària (FEGA) 2020

Si, en lloc de l'edat ens fixem en els imports, les dones han captat el 31,11% dels fons en la CV, mentre que a nivell nacional les dones van rebre el 27, 26% del total

¹³ https://www.fega.gob.es/sites/default/files/inline-files/informe_de_sexo_y_edad_2020_v1.4.pdf

¹⁴ A nivel nacional, las mujeres suponen el 37,36% del número total de personas beneficiarias

de les ajudes. Creuant totes dues variables obtenim també dades interessants: l'estrat de dones d'entre 40 i 65 anys ha captat més d'11 milions d'euros, sent per tant el grup que ha rebut el major import, però les dones majors de 65 anys són les que estan més igualades als homes del seu mateix grup d'edat. És a dir, que la desigualtat de gènere s'incrementa a mesura que descendeix l'edat de les persones receptores de l'ajuda.

Taula 18. Distribució de les ajudes directes en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana

Estrats d'edat	Imports captats per les dones (€)	% captat per dones	Total imports (€)
>=65	10.184.168	36,14	28.177.826
40<X<65	11.488.760	28,87	39.793.992
25=<X<=40	2.025.831	25,40	7.975.292
<25	127.126,62	20,00	635.655,68
Totals	23.825.886	27,60	76.582.766

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Fons Espanyol de Garantia Agrària (FEGA) 2020.

No convé perdre de vista, no obstant això, que en tots els rangs d'edat els homes són majoritaris i capten més ajudes directes derivades del Fons, com a mostra el següent il·lustració.

Il·lustració 14. Distribució de les ajudes directes en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana Nombre de perceptors i imports rebuts, segons edat i sexe

Font: Fons Espanyol de Garantia Agrària (FEGA) 2020

D'altra banda, l'anàlisi de les ajudes derivades del Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER) mostra que, de manera global, les dones de la Comunitat Valenciana constitueixen únicament el 31,68% del total de receptors,

enfrent del 68,31% dels homes. Estes xifres són molt semblants a les estatals, doncs a nivell nacional les dones representen el 31,08% del total de beneficiaris. En volum d'ajudes, les dones capten el 27,60% dels imports derivats del fons. En termes d'edat, de nou, les dones d'entre 40 i 65 anys són les que constitueixen el rang d'edat amb major nombre absolut de perceptores de l'ajuda. Ara bé, el rang d'edat en el qual s'observa menor bretxa de gènere, tant en termes de nombre de perceptores d'ajuda, com en termes d'imports captats, és el de les dones majors de 65 anys, que representen quasi el 40% de persones receptores dins del seu rang d'edat. La major diferència o bretxa de gènere la trobem en les menors de 25 anys, que només han captat un 20% dels fons.

Taula 19. Distribució de les ajudes al desenvolupament rural en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana. Nombre de perceptors, segons edat i sexe

Estrats	Núm. Dones	% dones	Núm. Homes	Total perceptors
>=65	847	39,30	1.308	2.155
40<X<65	1.260	29,90	2.954	4.214
25=<X<=40	178	21,89	635	813
<25	15	19,73	61	76
Totals	2.300	31,68	4.958	7.258

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Fons Espanyol de Garantia Agrària (FEGA) 2020

També en aquest cas, la bretxa de gènere en termes de captació d'imports derivats del FEAGA augmenta a mesura que disminueix edat de les dones i s'observa que el percentatge de participació de dones disminueix a mesura que disminueix l'edat de les dones.

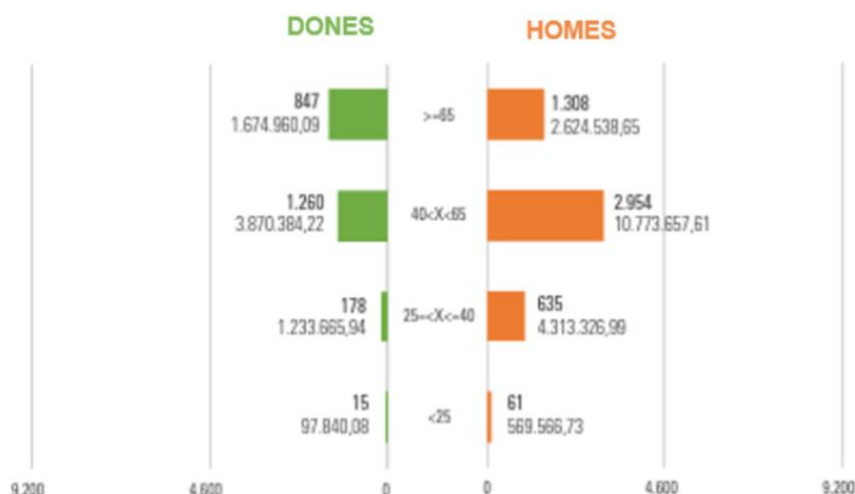
Taula 20. Distribució de les ajudes desenvolupament rural en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana Nombre de perceptors i imports (GPT) percebuts, segons edat i sexe

ESTRATS	DONES	HOMES	TOTAL PERCEPTORS	% TOTAL PERSONES	IMPORTS M(EUR)	IMPORT H(EUR)	TOTAL IMPORTS	% TOTAL IMPORTS
>=65	847	1.308	2.155	29,69	1.674.960,09	2.624.538,65	4.299.498,74	17,09
40<X<65	1.260	2.954	4.214	58,06	3.870.384,22	10.773.657,61	14.644.041,83	58,20
25=<X<=40	178	635	813	11,20	1.233.665,94	4.313.326,99	5.546.992,93	22,04
<25	15	61	76	1,04	97.840,08	569.566,73	667.406,81	2,65
TOTALS	2.300	4.958	7.258	100	6.876.850,33	18.281.089,98	25.157.940,31	100

Font: Fons Espanyol de Garantia Agrària (FEGA) 2020

La següent il·lustració mostra que en tots els rangs d'edat els beneficiaris homes són majoritaris, que capten a més, més ajudes derivades del fons.

II Il·lustració 15. Distribució de les ajudes desenvolupament rural en l'exercici 2020 - Comunitat Valenciana Nombre de perceptors i imports (GPT) percebuts, segons edat i sexe

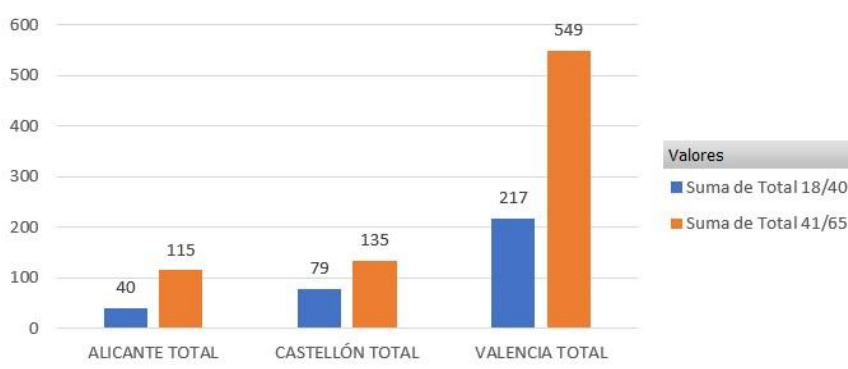
Font: Fons Espanyol de Garantia Agrària (FEGA) 2020.

Com esta realitat no contribueix a incentivar la participació i millorar la igualtat d'oportunitats de les dones joves en l'àmbit rural, a iniciativa d'Espanya, la nova PAC ha incorporat l'enfocament de gènere, que passa a ser part d'un dels objectius específics d'esta política europea. De manera concreta la nova PAC, en el pagament complementari per a joves (primer pilar), destina a les dones prop de 96 milions d'euros anuals. Així, en cas que la beneficiària del pagament siga una dona jove, l'import s'incrementarà en un 15%, establint una mesura d'acció positiva que beneficiés a les dones joves rurals.

Beneficiàries de les ajudes a la primera instal·lació de joves agricultors i l'ajuda a inversions en explotacions agràries en el marc del Programa de Desenvolupament rural de la Comunitat Valenciana 2014-2020

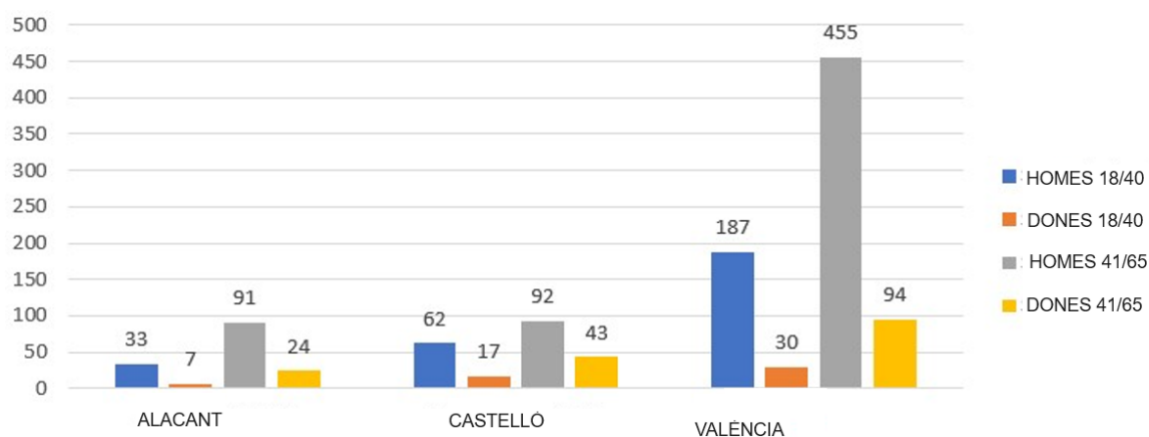
En primer lloc, és necessari fer una anàlisi per edat de les persones beneficiàries d'ajudes estructurals en el conjunt de la Comunitat Valenciana. Ens trobem davant una certa informació en observar els dos rangs d'edat de les persones entre 18 i 40 anys i persones entre 41 i 65 anys.

II Il·lustració 16. Beneficiaris d'ajudes estructurals per edat

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

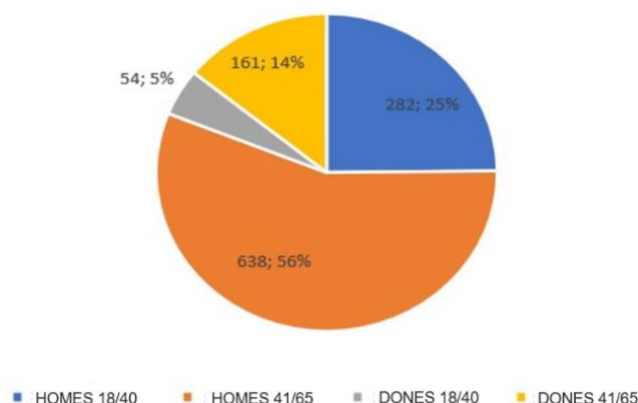
II Il·lustració 17. Beneficiaris d'ajudes estructurals per edat i sexe

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

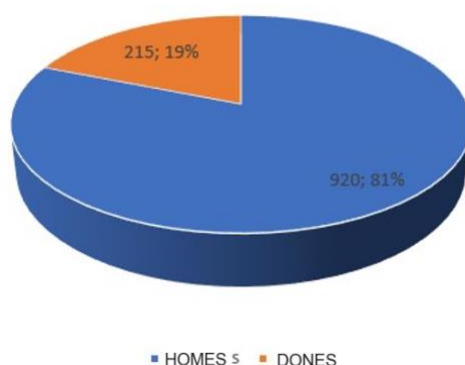
D'una banda, la concessió d'ajudes es concentra en les persones que se situen en el tram entre els 41 i els 65 anys i a la Província de València, en tots dos trams d'edat, seguida de la província de Castelló i Alacant. Per tant, no és sorprenent que existisca major nombre de dones beneficiàries a la província de València, per la mateixa relació d'ajudes totals que allí es concentren. D'altra banda, resulta interessant el fet que a la Província de València el nombre de dones en el rang de 18/40 anys és significativament major que en les altres dues províncies. També caldria destacar que la Província d'Alacant és la que concentra menor nombre d'ajudes, la qual cosa no és sorprenent si tenim en compte que és la menys rural de les tres.

II Il·lustració 18. Dones i homes beneficiàries d'ajudes estructurals per rangs d'edat

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

II Il·lustració 19. Dones i homes beneficiaris d'ajudes estructurals

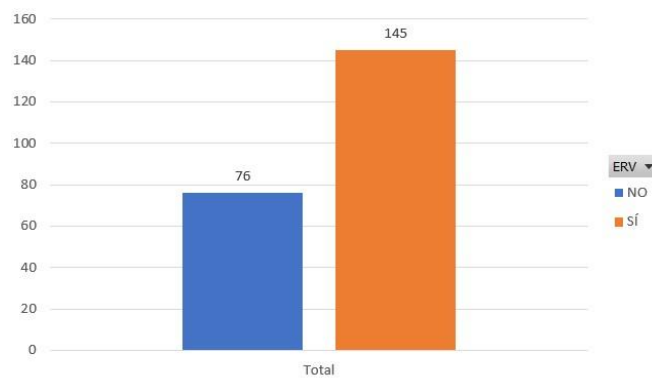

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

En el conjunt de la Comunitat Valenciana, s'observa que els homes d'entre 41 i 65 anys d'edat concentren la recepció de les ajudes: ni més ni menys que el 56% de les ajudes. De les 1135 ajudes atorgades, les dones només reben el 19% enfront del 81% dels homes.

Quant a la distribució territorial de les ajudes, les dades de les convocatòries d'ajudes estructurals dels anys 2017 i 2020 mostren que van participar un total 234 Municipis, distribuint-se les ajudes entre persones residents en 218 dels Municipis postulants, dels quals 145 municipis pertanyen a l'espai ERV.

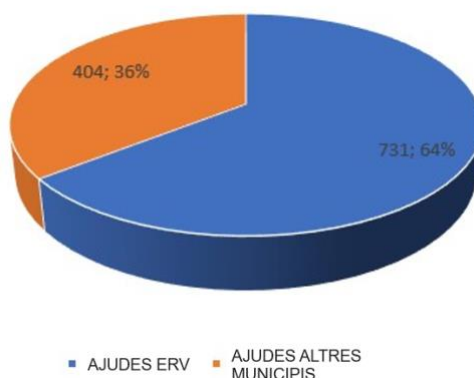
II Il·lustració 20. Municipis ERC/CV receptors d'ajudes estructurals

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

De les 1135 ajudes atorgades, els Municipis ERV van concentrar el 64% de les ajudes (731); mentre que la resta de la Comunitat va rebre el 36% restant (404).

II Il·lustració 21. Ajudes concedides ERV/ CV

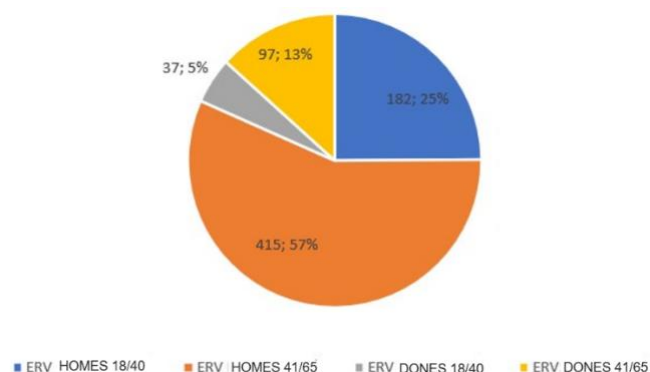

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

En relació amb les dades desagregades per sexe, referent a la concessió de les ajudes per rangs d'edat en l'espai ERV, trobem que els homes entre els 41y 65 anys concentren el 57% de les ajudes; i els homes entre els 18 i 40 anys el 25%. Mentre la participació de les dones es redueix al 13% en el rang entre els 45 i 61 anys i al 5% en dones entre els 18 i els 40 anys.

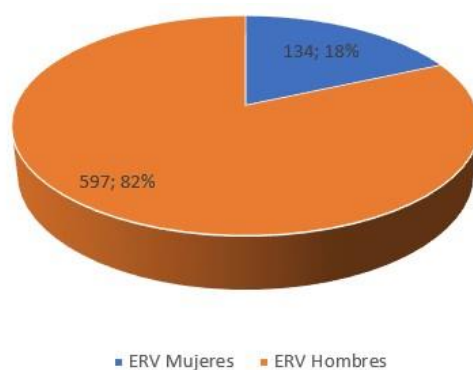
En resum, els homes continuen concentrant les ajudes en els municipis ERV amb un 82% de participació (597) mentre que les dones només reben el 18% de les ajudes (134).

II Il·lustració 22. Distribució de les ajudes per rang d'edat i sexe en ERV

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

II Il·lustració 23. Distribució de les ajudes per sexe en ERV

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

Les dades permeten desglossar també la concessió de les ajudes estructurals d'acord amb el tipus d'orientació tecnicoeconòmica de l'explotació. Les explotacions d'arbres fruiters (fructicultura) i les de vinyes (viticultura) són les segones i terceres més nombroses en la concessió d'ajudes, després de les explotacions les qualificades com "Unes altres".

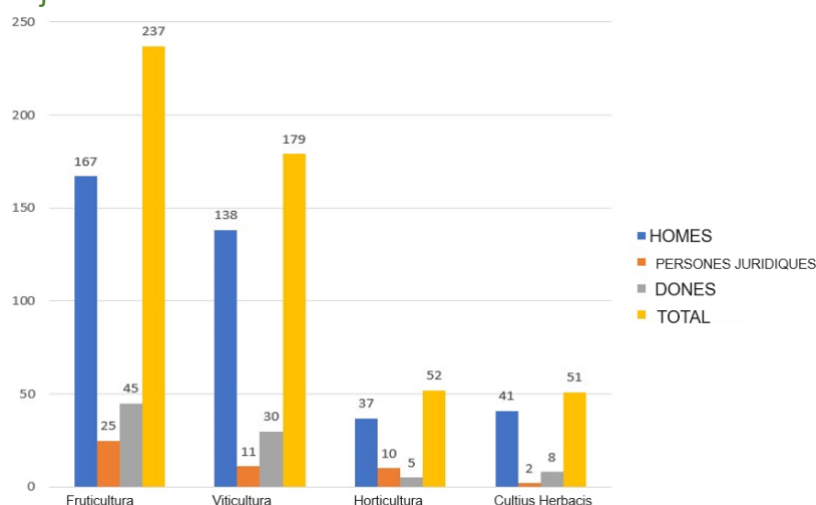
Taula 21. Persones beneficiàries d'ajudes estructurals per tipus d'orientació tecnicoeconòmica

Orientació tecnicoeconòmica (OTE)	Homes	Persones Jurídiques	Dones	TOTAL
Altres explotacions	534	64	127	725
Fructicultura	167	25	45	237
Viticultura	138	11	30	179
Horticultura	37	10	5	52
Cultius Herbacis	41	2	8	51
Olivicultura	11	1	5	17
Especialitzades en Aus	7	7	3	17
Cria Oví, Caprí i Altres	8	3	3	14
Cria de Porcí	10	4	0	14
Cria Boví de Carn	3	0	0	3
Vaques Lleteres	1	1	0	2
Combinacions de Granívors	0	1	0	1
Total general	957	129	226	1312

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

En cultius amb orientació principal l'atorgament d'ajudes es concentra en quatre categories de cultiu: Fructicultura, Viticultura, Horticultura i Cultius Herbacis, concentrant-se la participació de dones en les dues primeres categories.

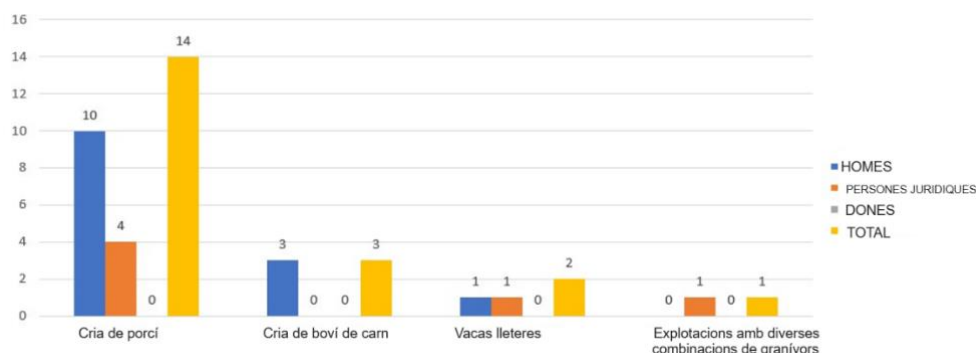
II Il·lustració 24. No. de persones beneficiàries d'ajudes en els principals cultius receptors d'ajudes

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

Per altra banda, no es registra la participació de dones en les ajudes atorgades per a Cria de Porcí, Cria Boví de Carn, Vaques Lleteres i Explotacions amb Diverses Combinacions de Granívors. En qualsevol dels casos, estes 4 últimes categories registren, en general, una participació reduïda en les ajudes també per part dels homes i les empreses del sector.

II Il·lustració 25. Absència de dones en determinats cultius OTE

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

En esta categoria d'anàlisi, l'orientació tecnicoeconòmica de les explotacions, el major nombre de persones beneficiàries el registren les explotacions de categoria secundària, això és:

- Explotacions amb Grans Cultius.
- Explotacions amb Diverses Combinacions de Cultius Permanents.
- Explotacions de Policultiu.
- Explotacions de Poliganaderia-Orientació Herbívors.
- Explotacions Mixtes amb Diverses Combinacions Cultius-Ramaderia.
- Explotacions Mixtes Grans Cultius-Herbívors.
- Explotacions No Classificades.

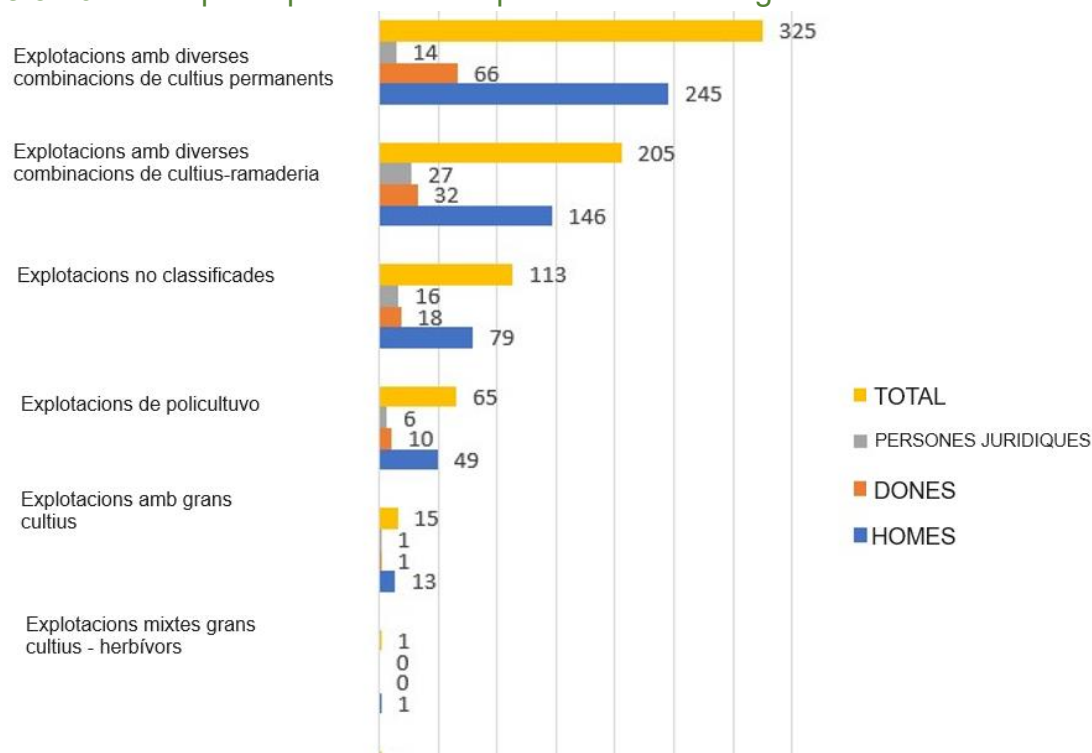
Taula 22. Participació per sexe en explotacions de categoria secundària

OTE	Homes	Dones	Persones Jurídiques	TOTAL
Diverses Combinacions Cultius Permanents	245	66	14	325
Diverses Combinacions Cultius-Ramaderia	146	32	27	205
Explotacions No Classificades	79	18	16	113
Explotacions de Policultiu	49	10	6	65
Explotacions amb Grans Cultius	13	1	1	15
Mixtes Grans Cultius-Herbívors	1	0	0	1
Poliganaderia-Orientació Herbívors	1	0	0	1
Total general	534	127	64	725

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

En estos tipus d'Orientació Tecnicoeconòmica (OTE), tant homes com dones beneficiàries de les ajudes concentren la seua activitat en Explotacions amb diverses Combinacions de Cultius Permanents, Explotacions Mixtes amb diverses Combinacions Cultius-Ramaderia, Explotacions No Classificades; sempre les dones amb una millor representació que podria estar associada a la titularitat de la terra o menor vinculació a l'activitat agrícola/ramadera.

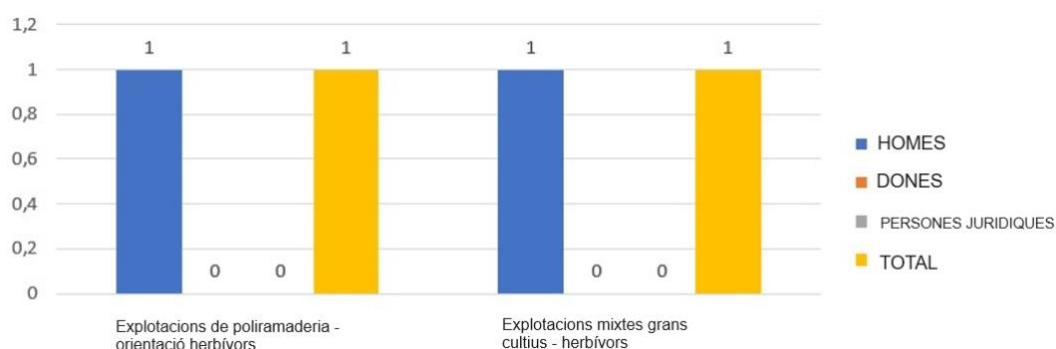
II Il·lustració 26. Participació per sexe en explotacions de categoria secundària

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

En esta oportunitat les dones deixen de ser presents en dos sectors: Explotacions Mixtes Grans Cultius-Herbívors i en les Explotacions de Poli-ramaderia-Orientació Herbívors.

II Il·lustració 27. Absència de dones en explotacions secundàries

Font: Elaboració pròpia a partir de dades aportades al juliol 2023 pel Servei d'Ajudes Estructurals de la Generalitat Valenciana. Sèrie 2016-2021.

Per a finalitzar este apartat, cal recordar que les dones en els municipis ERV tenen més dificultats de trobar una ocupació en els sectors RAP, principalment en les activitats econòmiques de producció perquè són sectors molt masculinitzats. S'insereixen laboralment en aquelles activitats econòmiques vinculades a la fabricació i manipulació d'aliments, i principalment a la comercialització. De la mateixa forma, s'integren laboralment com a treballadores i menys com a empresàries. Quant a la prefectura d'explotacions, l'edat mitjana de les dones quan arriben a ser propietàries és molt elevada i això significa que la majoria ho fa com a conseqüència d'haver-la heretada. Quant a les ajudes, reben menys ajudes perquè té menys accés a terra i sobretot perquè treballen menys en la producció agrícola, ramadera i pesquera. És important tindre en compte que les dones tenen una doble jornada de treball i els sectors RAP demanden molt temps i dedicació, tot un repte quan ha de conciliar-se amb la vida familiar i la cura.

3. LA PARTICIPACIÓ DE LES DONES EN LES ASSOCIACIONS PROFESSIONALS I COOPERATIVES

3.1. La participació de les dones en les cooperatives agroalimentàries i associacions professionals

Com indica CERES/MUNDUBAT (2020, p. 52) la realitat organitzacional és molt diversa, perquè parlem tant de cooperatives agroalimentàries com de sindicats agraris i associacions professionals, que mereixeria ser abordada en profunditat en un altre estudi, sobretot si l'objectiu és comprendre les raons que explicarien l'escassa presència i representació de les dones en l'esquema organitzatiu del sector agrari i el pesquer. La diversitat organitzativa ve reflectida en el Llibre blanc de l'Agricultura i el desenvolupament rural (2002)¹⁵ que parla de quatre tipus d'organització: les Organitzacions Professionals Agràries (OPA) de caràcter general, les Organitzacions Sectorials, les Cooperatives i les Societats Agràries de transformació com a part principal i important dins de l'esquema organitzatiu i de vertebració del sector agrari. Les OPA i les US compten a vegades amb una "àrea de la dona". A esta estructura agrària, hem afegit les Confraries pesqueres.

L'Informe de CERES/ MUNDUBAT (2020, p. 54 i 73) parla també de la creixent creació d'associacions no mixtes (només de dones) i de les xarxes Agroecològiques,¹⁶ com a espais organitzatius que responen a algunes de les

¹⁵ https://www.mapa.gob.es/es/ministerio/servicios/informacion/cap14_t1_tcm30-449884.pdf

¹⁶ Como la Xarxa Llauradora de les Comarques Centrals; la xarxa Agroecològica d'Alcoi; la Xarxa d'agroecologia de Castelló

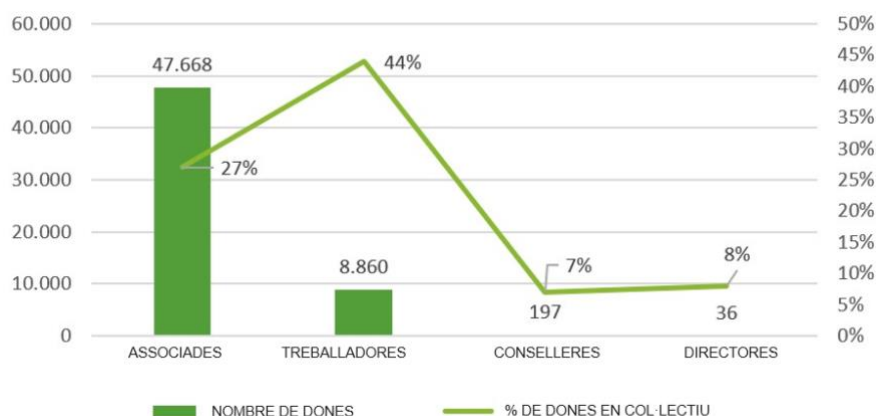
transformacions que estan experimentant les àrees rurals amb l'arribada de gent més jove amb xicotets projectes d'agricultura ecològica i la unió de xicotets productors.

3.1.1. Les dones en les cooperatives

L'Informe del Secretari General d'UN de juliol 2023 titulat Les cooperatives en el desenvolupament social (A/78/187), assenyala que les cooperatives juguen un paper fonamental en el desenvolupament sostenible perquè promouen la solidaritat, la presa de decisions participativa, la responsabilitat social, la igualtat i l'equitat. En la seua resolució 76/135, l'Assemblea va descriure les cooperatives com a empreses comercials sostenibles i va animar als Governos a fomentar la creació i creixement de les cooperatives.

Les cooperatives agroalimentàries constitueixen un element fonamental en l'economia i el teixit social del ERV. Per això, conèixer el grau de participació de les dones en eixes associacions és indispensable per a realitzar un diagnòstic sobre la seua situació en l'espai ERV. El PLA recollia el nombre de dones associades, treballadores i conselleres en les cooperatives. Este diagnòstic actualitza les dades amb la informació de l'any 2022 de l'Informe Cooperatives Agroalimentàries 2022 que permet apreciar un augment de dones en tots els tipus de participació, inclosos els llocs de responsabilitat.

II Il·lustració 28. Tipus de participació de les dones en les cooperatives Agroalimentàries a la Comunitat Valenciana. 2022

Font: Elaboració pròpia. Dades extretes de l'Informe Cooperatives Agroalimentàries 2022.

El nombre de dones que participen en les Cooperatives agroalimentàries ha incrementat en totes les seues modalitats respecte a les dades de l'any 2021 recollits en el Pla. Segons l'Informe de Cooperatives Agroalimentàries en 2022 hi ha quasi 2.000 associades més que l'any anterior (47.668 l'any 2022 enfront de les 45.684 l'any 2021); més de 250 treballadores més (8.860 en 2022 enfront de les 8.607 de 2021); més de deu conselleres més (197 en 2022 enfront de 184 de 2021), però només una directora més (de 35 l'any 2021 a 36 l'any 2022).

La Il·lustració permet apreciar també que les dones representen únicament el 27% de les persones associades, però constitueixen el 44% de les persones que treballen en les cooperatives (personal tècnic i d'oficines). D'altra banda, la presència de les dones en els Consells rectors continua amb la seua tendència ascendent. No obstant això, continua sent molt reduïda en llocs directius, la qual cosa porta a pensar que continuen trobant obstacles, ja siga per l'estructura organitzativa en si, o per la doble presència de les dones en el treball productiu i reproductiu de cures. L'Informe de Cooperatives Agroalimentàries de 2022 també assenyalava que la participació de les dones en els consells rectors és major a la província de Castelló mentre que València és la província amb major quantitat de directores o gerents. Hi ha a més nou presidentes de Cooperativa: quatre a la província de València, quatre a Castelló i una d'Alacant.

D'altra banda, de les 333 cooperatives existents, 253 (que facturen en conjunt el 96% del total del sector) són sòcies de la Federació de cooperatives. La base social d'estes cooperatives està formada per 173.915 persones, de les quals un 28% són dones i un 17% són menors de 40 anys. Les cooperatives agroalimentàries van augmentar lleugerament la seua capacitat de generar i mantindre ocupació estable i de qualitat, amb 19.922 persones ocupades i un 72% de contractes fixos o fixos-discontinus.¹⁷

A continuació, es presenten les dades relatives a la participació de les dones en les diferents cooperatives segons el seu volum de facturació.

Taula 23. Distribució participació dones en cooperatives agroalimentàries CV per volum facturació total

Facturació Cooperatives	Nombre de cooperatives	Núm. Dones Associades	Núm. Dones Treballadores	Nº Conselleres	Nº Directores
< 1 M€	81	4,721	164	66	9
1 – 10 M€	136	34,001	3,488	108	24
10 – 30 M€	22	5,859	2,400	17	2
30 – 50 M€	10	3,019	1,834	5	0
>50 M€	4	60	974	1	0
Total	253	47660	8860	197	35

Font: Elaboració pròpia. Informe Cooperatives Agroalimentàries 2022.

Les dades permeten afirmar que existeix una relació entre el volum de facturació i el tipus de participació de les dones: conforme augmenta la facturació, disminueix el percentatge de dones en càrrecs d'adreça. En efecte, la majoria de les dones

¹⁷ <http://www.cooperativesagroalimentariescv.com/las-cooperativas-agroalimentarias-valencianasfacturaron-de-forma-agregada-en-2021-mas-de-2-228-me/>. Data de consulta: 12 d'octubre 2023.

associades i dones treballadores de les cooperatives ho són en aquelles que facturen fins a 10 milions d'euros. Les cooperatives més grans compten amb menys dones, ja siga associades o treballadores. Si bé la infrarrepresentació de les dones en els càrrecs de conselleres o directores és significativa en totes, la veritat és que la presència de dones en eixos càrrecs sembla major en les cooperatives amb menor volum de facturació (els dos estrats inferiors a 10 milions d'euros).

3.1.2. Les dones en les organitzacions professionals agràries

La informació relativa a la participació de les dones en les associacions professionals en els sectors RAP ha resultat difícil d'obtindre. Malgrat haver-se sol·licitat a totes les organitzacions, es compta únicament amb la informació de ASAJA, la major organització professional agrària de l'Estat, que en la Comunitat Valenciana es diu AVA-ASAJA.

El nombre de dones associades ascendeix a 2.500, la qual cosa suposa el 15% de les persones associades. No obstant això, la majoria dels associats homes representen a la unitat familiar, incloent-hi les seues esposes que moltes vegades també treballen en l'explotació agrària.

3.2. Les dones en les confraries de pescadors

Quant a les confraries o associacions pesqueres i el tipus de participació de les dones en estes, només s'ha pogut comptar amb informació de la Associació Valenciana de Dons de la Pesca (AVADOPE).

En AVADOPE són 10 sòcies dels municipis de Santa Pola, El Campello, Gandia, El Palmar de València i Xàbia. Si bé tots estos municipis tenen confraria de pescadors, cap d'ells és municipi ERV. La majoria de les dones vinculades directament a la pesca ho estan com a propietàries d'embarcacions, és a dir, armadores i molt poques es dediquen a la pesca com a marineres. Les dades sobre el nombre de dones armadores són difícils d'obtindre ja que estes dones no figuren d'alta en cap règim, i les confraries no desagreguen les dades de propietaris d'embarcacions, com per exemple en les Comunitats propietàries d'embarcacions.

Cap municipi ERV compta amb confraria pesquera. Les confraries pesqueres de la Comunitat Valenciana, per província, són les següents:

Alacant

- Federació Provincial de Confraries de Pescadors d'Alacant.
- Confraria de pescadors d'Alacant.

- Confraria de pescadors d'Altea.
- Confraria de pescadors de Benidorm.
- Confraria de pescadors de Calp.
- Confraria de pescadors de Dénia.
- Confraria de pescadors del Campello.
- Confraria de pescadors de Guardamar del Segura.
- Confraria de pescadors de Xàbia.
- Confraria de pescadors de Moraira.
- Confraria de pescadors de Santa Pola.
- Confraria de pescadors de Tabarca.
- Confraria de pescadors de Torrevieja.
- Confraria de pescadors de la Vila Joiosa.

Castelló

- Federació Provincial de Confraries de Pescadors de Castelló.
- Confraria de pescadors de Benicarló.
- Confraria de pescadors de Borriana.
- Confraria de pescadors de Peníscola.
- Confraria de pescadors de Vinaròs.

València

- Federació Provincial de Confraries de pescadors de València.
- Confraria de pescadors de Cullera.
- Confraria de pescadors de Gandia.
- Confraria de pescadors de Sagunt.
- Confraria de pescadors de València.

Com s'ha indicat, no ha sigut possible obtindre informació relativa al nombre de dones treballant en la pesca, ni informació relativa a la tipologia del treball de les dones en confraries o associacions pesqueres. No existeixen dades sobre el sector pesquer ni aquícola que siguen rellevants per a este diagnòstic. Es troben dades sobre la flota pesquera matriculada en la Comunitat, el tipus i volum de desembarcaments i de captures pesqueres realitzats; les espècies capturades i els ports de desembarcament. La invisibilitat de les dones en el sector pesquer és total, perquè no existeix informació pública, ni estadístiques, ni dades disponibles sobre les dones que treballen en les diferents àrees relacionades amb este sector.

Tampoc existeixen dades sobre les empreses o dades desagregades per sexe de les persones que es dediquen a l'aquicultura, malgrat tractar-se d'un sector dinàmic, en constant evolució, que introdueix l'explotació de noves espècies i aplica l'última tecnologia en sistemes i pràctiques de producció, que ha experimentat una ràpida

implantació en la Comunitat Valenciana, que compta amb un ampli litoral i amb aigua de màxima qualitat.

**tirant
eGob**

IV. CONCLUSIONS I RECOMANACIONS

eGob

CONCLUSIONS

Per a finalitzar l'informe diagnòstic sobre la situació de les dones en els sectors RAP de la Comunitat Valenciana és imprescindible assenyalar alguns punts a mode de conclusió:

INVISIBILITAT ESTADÍSTICA. Al llarg del treball desenvolupat, i al llarg d'este document s'ha insistit en la dificultat de trobar dades. Òbviament, la recollida de dades en un treball d'este tipus sempre ocupa una quantitat raonable de temps i esforç. No obstant això, les dificultats de les quals parlem tenen a veure amb l'absència de dades oficials, la seua dispersió i disparitat quant a les unitats territorials de mesura diferent; la desagregació per sexe o edat, la freqüència temporal dissímil. S'han detectat buits d'informació en les fonts estadístiques, especialment sobre municipis AVANT i ERV, perquè no es recullen des de les institucions. El mateix succeeix amb el sector pesquer, aqüícola o el silvicultor.

ENVELLIMENT DE LA POBLACIÓ. Les dades sociodemogràfiques i poblacionals no han mostrat sorpreses: l'accentuat envelliment de la població ERV i AVANT actual no faran sinó empitjorar, considerant les dades de tendència trobats. Si bé en el ERV hi ha majoria d'homes fins als 65 anys, a partir d'eixa edat, hi ha més dones que homes, per la qual cosa podem parlar de feminització de la vellesa, que a més és prolongada. Les altes taxes de dependència i l'envelliment de la població i un elevat índex de longevitat en els municipis ERV i AVANT, genera necessitats específiques en la cura de les persones majors. Com el ERV i AVANT són espais rurals tan masculinitzats, en la mesura en què les tasques de cura continuen assignant-se a les dones, la "crisi de cures" està molt accentuada.

MERCAT LABORAL. Les dones mantenen altes taxes de desocupació enfront dels homes, tant a nivell CV com a nivell ERV, perquè en cap província el percentatge de dones baixa del 60% de les persones parades. En eixe sentit, la segregació per sexe és evident i les altes taxes d'atur femení mostren que la igualtat en l'esfera de l'ocupació en la CV està lluny de ser una realitat. L'espai ERV no mostra una taxa d'atur més elevada que la resta del territori, i pensem que es deu al fet que l'ocupació de les dones es dona clarament en el sector serveis. Afegir que, a pesar que el nivell d'estudi de les dones que viuen en espais ERV és avançat, amb formació fins al grau superior i doctorats, obtenen majors taxes de desocupació que els homes.

Cal assenyalar que les dones tenen una baixa representació en el sector agrícola, tant en la CV com en el ERV, i dins del sector se situen en la industrialització i

comercialització agroalimentària. Això es deu al fet que esta última activitat econòmica compagina bé amb les dobles jornades de les dones, treballs temporals, no especialitzats, mal retribuïts i fins a informals.

El baix pes del sector agrícola, la industrialització rural en els municipis més grans i una tercerització del sector productiu contribueixen al fet que hi haja una menor ocupació en els municipis ERV i per tant, es dona un major desplaçament per treball a altres pobles o ciutats pròximes més industrialitzades i terceritzades. Este desplaçament afecta principalment a les dones els qui no troben ocupació en els seus municipis d'origen.

Pel seu costat, les dades sobre el règim especial agrari i de la mar mostren la representació de les dones en les afiliacions, tant per compte propi com per compte d'altri. Tenint en compte que l'economia del ERV no es limita als sectors RAP, seria interessant en un altre treball explorar l'ocupació de les dones en l'administració pública, en els serveis en general, en les empreses de cura o en el sector turístic. A més, seria interessant recaptar dades creuades amb els permisos de residència i treball de persones migrades al ERV, per sector econòmic, per a entendre on hi ha oportunitats o nínxols laborals i necessitats del mercat i la societat ERV que necessiten cobrir-se.

ESTRUCTURA PRODUCTIVA. Quant a l'estructura productiva en el ERV, les dades mostren la infrarrepresentació de les dones en la tinença de la terra i en les prefectures d'explotacions agràries. En general, les dones arriben a tindre terra a edats bastant avançades, la qual cosa suggereix que la reben en herència dels seus cònjuges, titulars de l'explotació fins al moment de la seua defunció. Les dades sobre la titularitat compartida, una mesura poc utilitzada, suggereix que la mesura no està ben plantejada i caldria pensar en alternatives, com que es puga utilitzar per persones no unides per una relació sentimental o que donés avantatges fiscals.

PARTICIPACIÓ. Quant a la participació de les dones en les cooperatives i les associacions professionals, les dades no sorprenen, per dir-ho així, perquè la presència de les dones en les cooperatives és relativament discreta. Com a associades, estos números són concordes amb les dades de tinença de terra i prefectura d'explotació. Com a treballadores, possiblement es relacionen més amb tasques administratives. Poques dones ocupen càrrecs directius o de gestió. A més, com més gran és el volum de facturació de la cooperativa, menor és el nombre de dones que participen en ella, ja siga com a associades, treballadores o en càrrecs d'adreça. Seria interessant conèixer quines variables influeixen en això, més enllà del nivell de facturació com, per exemple, obtindre dades sobre el sector RAP al qual pertanyen les cooperatives amb un percentatge més elevat de dones, i en quins municipis o comarques del ERV estan eixes cooperatives.

Quant al sector pesquer i aqüícola, és imperatiu que les administracions públiques comencen a recaptar dades sobre la participació de les dones en el sector, així com sobre les Confraries de pescadors i la participació de les dones en estes. El grau de desconeixement és elevat i si bé es recullen dades sobre el volum de la pesca que es realitza, no existeixen dades sobre les persones que treballen en el sector.

RECOMANACIONS DE CARÀCTER GENERAL

Realitzar esforços per a visibilitzar a les dones rurals en les estadístiques, dades i estudis oficials i públics

- Establir un mecanisme interinstitucional i interdepartamental de les diferents instàncies generadores de dades del Ministeri d'Agricultura i pesca que permeta visibilitzar a les dones.
- Depurar anualment els registres RETICOM i REGEPA, que done compte de la desagregació per sexe i edat, titularitats, titularitats compartides, prefectures d'explotacions per a cada municipi.

Dissenyar polítiques que asseguren la sostenibilitat del ERV

- Dissenyar polítiques públiques que atenguen les situacions de dependència de les persones majors
- Assegurar recursos per a satisfer les necessitats d'una població envellida i feminitzada.
- Garantir que les persones majors dels municipis ERV i AVANT més aïllats reben atenció adequada i freqüent.
- Fomentar el relleu generacional amb enfocament de gènere en els sectors RAP a través de tallers i inclusió d'assignatures en els col·legis i instituts, incorporant la mirada eco-feminista i la importància de la sobirania alimentària.

Generar polítiques de desenvolupament local amb èmfasi en el foment dels sectors RAP amb perspectiva de gènere

- Realitzar una anàlisi detallada del mercat laboral en els municipis ERV amb metodologia qualitativa que pose de manifest les necessitats del mercat laboral i d'ocupació en les dones rurals.
- Fomentar els programes d'ocupació i emprenedoria per a sectors RAP, incloent-hi les organitzacions professionals, les cooperatives i les confraries.
- Establir ajudes per a la contractació de dones en els sectors RAP del ERV.

- Realitzar un estudi exploratori sobre la tinença de la terra amb enfocament de gènere per a conèixer les formes d'accés a la titularitat de la terra i les dificultats que troben les dones en els espais ERV.
- Estendre la possibilitat de titularitat compartida per a una altra mena de beneficiaris que no siga en el règim matrimonial o de parelles de fet.

RECOMANACIONS ESPECÍFIQUES DE CARÀCTER METODOLÒGIC PER A MILLORA EN EL RELEVAMIENTO I ANALISIS DE DATA

Atès que en el desenvolupament de l'estudi s'ha trobat un grup reduït d'indicadors per als quals no ha sigut possible realitzar estimacions a causa de la falta de dades substantives i rellevants; és important que l'actual Conselleria d'Agricultura, Ramaderia i Pesca reflexione sobre la necessitat de generar més i millors mecanismes d'articulació de la política pública destinada a les dones de l'Espai Rural Valencià. Esta articulació ha de dur-se a terme no sols amb els serveis i institucions públiques que intervenen en la política, sinó també amb els actors privats que agrupen els sectors i subsectors de producció agroalimentària; promovent el treball en xarxa amb associacions específiques de dones. En la mateixa línia, en el futur pròxim, és necessari que la institució mamprenja accions per a millorar la recopilació i disponibilitat de dades, a fi de proporcionar una base sòlida per a futures investigacions i polítiques encaminades a abordar els desafiaments que enfronten les dones en l'Espai Rural Valencià. En particular, es recomana:

- L'establiment del sistema fix d'indicadors del PLA a nivell local, que inclou la necessitat d'articular esforços entre les escales local, autonòmica i nacional.
- D'una banda, l'Institut Nacional d'Estadístiques (INE); el Institut Valencià d'estadística (IVE); des del seu àmbit competencial, i la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica des del seu àmbit sectorial, han de contribuir a l'homologació i facilitació del procés per a facilitar la posada en marxa d'un sistema d'informació municipal adaptat als indicadors del PLA..
- Tasca prèvia seria, conèixer les capacitats estadístiques dels governs municipals per a produir indicadors de seguiment. A més, s'ha d'actualitzar i ampliar amb un mapatge de fonts d'informació existents. Això és clau per a assegurar que els indicadors per al nivell local es prioritzen i definisquen de manera realista, d'acord amb les capacitats humanes i tecnològiques de recopilació de dades de què disposen les municipalitats.

- Addicionalment, s'haurà de comptar amb metodologies i instruments estandarditzats (formularis) per a la recol·lecció de dades sobre indicadors del PLA. Això permetrà la comparabilitat entre unitats d'anàlisi (municipis), així com l'agregació de la dada local a les mètriques generades a nivell provincial, a nivell ERV, i a nivell autonòmic.
- D'altra banda, i més enllà de les necessitats específiques del PLA, les instàncies autonòmiques i nacionals (INE i IVE) haurien de dissenyar i implementar una oferta formativa dirigida a elevar les capacitats de les municipalitats per a recol·lectar, processar i compartir la informació.
- A nivell intern, els municipis ERV haurien de dur a terme un procés per a per a identificar les necessitats i determinar els rols per a abordar les diverses dimensions del monitoratge del PLA: recol·lecció de dades, periodicitat, processament i facilitació.
- Així mateix, s'haurà de buscar aliats (associacions, federacions sectorials) per a enfortir les capacitats (personals i tecnològiques) de monitoratge en funció de poder informar sobre el nivell de compliment del PLA (eixos, mesures i accions).
- El factor tecnològic és essencial per a permetre incorporar el monitoratge local. A fi que les dades generades a nivell local puguin ser incorporats al mesurament provincial, ERV, autonòmica i nacional, l'IVE i la Conselleria d'Agricultura, Desenvolupament Rural, Emergència Climàtica i Transició Ecològica hauran de posar en funcionament plataformes tecnològiques per al bolcat i processament de les dades amb la periodicitat determinada.
- S'hauran d'establir les accions pertinents perquè la informació que des de les municipalitats s'haja de subministrar als sistemes externs, es mantinga actualitzada i se li done un ús adequat, conforme els requeriments que siguin definits per les instàncies competents.
- En relació a la qualitat de la informació, que s'hauran d'establir els mecanismes i procediments necessaris perquè la informació es recopile de manera homologada i que genere data oportuna, consistent, completa i precisa, així com comprovable per medis físics o electrònics, de conformitat amb els sistemes d'informació institucionals homologats per l'IVE i la Conselleria del ram.

PROPOSTA DE XARXES DE DONES PER AL INTECAMBIO DE VEVENCIAS SEGONS PERFILS DETECTATS

Com han assenyalat les pròpies dones rurals valencianes en el procés participatiu conduït per l'ONG Mundubat i el Espai Coneix en 2021-2022 secundat per la Conselleria d'Agricultura i Desenvolupament Rural de la GV "la falta de xarxes de connexió entre dones que treballen en el sector primari, l'aïllament en zones rurals juntament amb la càrrega de cures que assumeixen les dones, produeixen dificultats severes per a tindre temps disponible i capacitat de participació i interacció amb altres dones". És per esta raó, que la proposta que presentem en este diagnòstic és la de fomentar el teixit associatiu, creant xarxes d'associacions de dones rurals a la Comunitat Valenciana, incentivant la seua formació i especialització en diversificació econòmica partint de les necessitats, vivències i propostes de les pròpies dones rurals.

Esta proposta basada en l'enfortiment de xarxes esta plenament contextualitzada en el Pla en tindre com a objectius el reconeixement i visibilització de les dones en l'àmbit rural, el foment de la seua participació en els sectors econòmics i la millora en la qualitat de vida, així com la recuperació dels seus sabers ancestrals conjugant la innovació, la tradició i la sostenibilitat. En el Pla s'emmarca en el seu Eix 2, Línia 3: Promoció del Lideratge i Cooperativisme, associacionisme i xarxes de dones i amb el seu Eix 4, Línia 2: Lideratge, apoderament, associacionisme, cooperativisme i xarxes de suport. Estes accions hauran de ser secundades amb eines per a la formació i especialització, recuperant una ruralitat viva en igualtat. Com assenjala el Pla és fonamental escoltar les dones rurals i donar-los veu, les dones són depositàries de coneixements i destreses que poden ajudar la societat a adaptar-se a les conseqüències del canvi climàtic i donar suport a la sostenibilitat ambiental.

A continuació, assenyalem alguns dels elements fonamentals que donen suport a esta proposta:

Avantatges del treball en xarxa

Com hem indicat fomentar el teixit associatiu i crear xarxes d'associacions de dones rurals en la Comunitat de València no sols enforteix a les dones a nivell individual i col·lectiu, sinó que també contribueix al desenvolupament sostenible de les comunitats i promou la igualtat de gènere en diversos aspectes de la vida en el context rural.

En este diagnòstic presentem algunes dels avantatges més destacats del treball en xarxa: a nivell individual, contribueix a l'apoderament de les dones rurals, mitjançant l'intercanvi d'experiències, coneixements i bones pràctiques, i enforteix

la confiança i interacció entre dones. A més, les xarxes poden facilitar l'accés a oportunitats de formació i desenvolupament de competències en col·laboració amb altres dones i organitzacions en diferents contextos de diversificació econòmica necessaris per a assegurar el relleu generacional i la sostenibilitat del món rural. Addicionalment, el treball en xarxa pot donar suport emocional, mitjançant la creació d'un entorn de suport mutu que pot ajudar a superar desafiaments i obstacles on les dones comporten en sororitat les seues problemàtiques i inquietuds.

A nivell col·lectiu, el treball en xarxa pot contribuir al desenvolupament comunitari, a través de l'enfortiment de l'entorn rural amb desenvolupament sostenible en promoure projectes basats en l'ús eficient dels recursos locals que protegeixen el medi ambient. En este marc, es poden promoure iniciatives econòmiques locals liderades per dones, com a cooperatives agrícoles o negocis basats en productes locals que promoguen l'acostament al territori i l'agricultura ecològica. És rellevant també la contribució de les xarxes en favor de la preservació i recuperació de tradicions, pràctiques i coneixements locals basats en els sabers de les pròpies dones i en les seues necessitats estratègiques.

En un altre ordre, les xarxes d'associacions poden contribuir a l'enfortiment polític i social de les dones, en incrementar la seua representació en l'àrea política i la seua participació en la presa de decisions a nivell local, regional i nacional. Esta presència pública de les dones rurals pot concretar-se en la incidència en polítiques públiques sectorials amb enfocament territorial i projectes de desenvolupament rural, atès que les xarxes proporcionen una plataforma per a advocar per intervencions i inversions públiques (europees, nacionals, comunitàries, i locals) que aborden les necessitats i desafiaments específics de les dones rurals.

El treball en xarxa també contribueix a millorar i ampliar el capital relacional de les associacions de dones, amplia la xarxa de contactes, facilitant la connexió amb organitzacions, institucions i professionals que poden donar suport a iniciatives específiques.

Tot això pot també proporcionar un major reconeixement i visibilitat al rol de les dones rurals en la comunitat i en l'economia. Amb això, s'augmenta la resiliència de les dones rurals enfront de desafiaments econòmics, socials i ambientals en comptar amb una xarxa de suport en el marc de la qual dones poden col·laborar per a trobar solucions innovadores i sostenibles. En suma, treballar en xarxes i fomentar el teixit associatiu per a les dones rurals en la Comunitat de València ofereix diversos avantatges que poden tindre un impacte positiu tant a nivell individual com col·lectiu.

Proposta de disseny d'elements bàsics per a la creació d'una xarxa de dones rurals en la Comunitat de València

Dissenyar un model específic per a xarxes de dones rurals en la Comunitat de València per a l'intercanvi de bones pràctiques i experiències requereix considerar les característiques particulars d'este grup i el seu entorn. Alguns elements bàsics a tindre en compte són els objectius, l'estructura, les plataformes de comunicació i la facilitació de la participació. A continuació, es presenta un model bàsic que es pot adaptar segons les necessitats específiques dels diferents col·lectius:

Objectius

De manera general, les xarxes de dones responen a una sèrie d'objectius com són l'apoderament, el treball en xarxa o networking, aprenentatge continu, així com el foment de la igualtat i la participació.

La nostra proposta pretén incidir en les següents àrees d'actuació:

- **Enfortiment comunitari:** Fomentar la cohesió i col·laboració entre dones rurals per a enfortir les comunitats, mancomunitats i el desenvolupament local.
- **Desenvolupament sostenible:** Compartir pràctiques que promoguen el desenvolupament sostenible en entorns rurals, tenint en compte la realitat local.
- **Preservació de tradicions:** Valorar i preservar les tradicions i coneixements locals, promovent la seua transmissió entre generacions per a pal·liar el problema del relleu generacional en el context rural.
- **Apoderament econòmic:** Facilitar l'intercanvi d'estratègies per a l'apoderament econòmic de les dones rurals a través de projectes sostenibles.
- **Apoderament social i personal:** Enfortir la confiança i habilitats de les dones mitjançant l'intercanvi d'experiències i coneixements.
- **Networking:** Facilitar la creació de connexions professionals i personals entre dones.
- **Aprenentatge continu:** Fomentar l'aprenentatge constant a través de l'intercanvi de bones pràctiques i lliçons apreses.

- Fomentar la igualtat d'oportunitats i participació: Motivar a les dones en destacar històries d'èxit i models a seguir.

Estructura

La xarxa ha de recolzar-se en gran manera en els recursos facilitats per les entitats que la componen, evitant estructures complexes i burocràtiques que acaben resultant costoses i que generen despeses supèrflues i no sostenibles. Igualment, la xarxa haurà de comptar amb direcció i lideratge que promoga i impulse l'acció i la visibilitat, així com amb un reduït cos tècnic i comptable. Així mateix, s'ha de mantenir un equilibri entre el lideratge i la participació de les associacions de base que conformen la xarxa. En el context de la comunitat Valenciana, això implica la necessitat de fomentar la participació de les dones joves, les quals estan infrarrepresentades i que asseguraren la problemàtica del relleu generacional en el context rural.

Planificació

Les xarxes hauran de realitzar un exercici de planificació i dotar-se d'un pla d'acció a mitjà i llarg termini que reculli els seus objectius, lineaments, i activitats, destacant oportunitats per a enfortir el teixit associatiu i millorar l'impacte de les organitzacions. En el marc de l'exercici de planificació establisquen les prioritats de manera participativa perquè totes les persones se senten representades i en igualtat d'oportunitats.

Funcionament i activitats

El treball en xarxa té una lògica particular i es pot sustentar sobre una diversitat d'activitats que inclouen tant trobades presencials com reunions virtuals. Totes les activitats han d'estar orientades a complir amb els objectius de les xarxes i enfortir el teixit associatiu. Es proposen les següents accions:

- Trobades Locals: Organitzar reunions periòdiques en diferents localitats de la Comunitat de València perquè les dones es troben personalment i enfortisquen els llaços comunitaris.
- Grups de treball per sectors: Crear grups temàtics segons els sectors econòmics predominants a la regió (agricultura, ramaderia, pesca, turisme rural, artesanía etc.) i subgrups o comunitats en funció d'interessos i àrees d'experiència (per exemple, lideratge, emprenedoria, conciliació treball-vida, etc.).
- Tallers pràctics: Realitzar tallers pràctics per a compartir habilitats i tècniques, com a agricultura sostenible, transformació de productes locals, comercialització, etc.

- Fires locals: Participar en fires locals per a exhibir productes i promoure la visibilitat de les iniciatives liderades per dones rurals.
- Fires nacionals i internacionals: Tindre presència en fires d'abast nacional i internacional és una cosa que difícilment podrien permetre's des de col·lectius o empenedories xicotetes. La lògica del treball en xarxa pot contribuir a una projecció de les associacions més enllà d'entorn local i provincial.
- Plataforma en línia: Utilitzar una plataforma en línia (per exemple, una xarxa social professional, un fòrum o una plataforma específica) per a facilitar la comunicació.
- Mentoria: Implementar un programa de mentoria on dones amb més experiència guien a aquelles que busquen orientació promovent el treball amb dones joves.
- Participació en xarxes nacionals i internacionals: Per a enfortir el seu impacte, les associacions haurien de buscar participar en xarxes més àmplies a nivell nacional i internacional, compartint experiències i aprenentatges amb altres comunitats.

Plataformes de Comunicació

Les xarxes d'associacions, per a ser sostenibles, no han de generar despeses d'estructura molt costosos. No obstant això, han de comptar amb un mínim de facilitats que permeten mantindre el contacte en els períodes en els quals no hi ha activitats.

- Fòrums i discussions: Combinar fòrums en línia amb reunions presencials per a facilitar la comunicació i participació. Facilitar fòrums de discussió per a compartir preguntes, desafiaments i solucions.
- Seminaris web i entrevistes: Organitzar esdeveniments virtuals on dones destacades compartisquen les seues experiències i responguen preguntes.
- Biblioteca digital: Mantindre una biblioteca de recursos, articles i eines rellevants.
- Grups xat en WhatsApp/Telegram: Utilitzar grups de missatgeria per a comunicacions ràpides i coordinació.

- Blog comunitari: Mantindre un blog on les dones puguen compartir les seues històries, experiències i consells.

Facilitació

Les xarxes hauran de secundar-se en les estructures i equips de les associacions que les formen, per a això, les activitats de facilitació hauran de repartir-se de manera equitativa entre les organitzacions que formen part. A continuació, s'identifiquen algunes activitats de facilitació i moderació (presencial i remota) que les xarxes poden complir:

- Facilitadores locals: Comptar amb líders i caps locals que actuen com a facilitadores i connectores dins de les seues comunitats.
- Recursos compartits: Crear una base de dades en línia o un repositori de recursos compartits, com a documents, guies i enllaços útils.
- Intercanvi de visites: Facilitar intercanvis entre dones de diferents localitats per a enriquir la xarxa i promoure la diversitat d'experiències.
- Moderació activa: Comptar amb moderadores per a garantir un ambient respectuós i constructiu.
- Establir normes amb equitat de gènere: Definir clarament les normes de participació per a crear un entorn segur i col·laboratiu que prioritze la igualtat i el desenvolupament inclusiu amb un enfocament interseccional per a un abordatge de les diferents realitats i vivències de les dones.
- Incentius i aliances de sostenibilitat financera: oferir incentius, com a reconeixements o premis, per a motivar la participació activa de les dones rurals i buscar aliances públic-privades per al manteniment de la xarxa.

Seguiment d'avanços i mesurament dels resultats i l'impacte

És de summa importància que els equips tècnics de les xarxes siguen capaces de mesurar l'avanç i l'acompliment de les iniciatives, així com de mesurar resultats i impactes dels projectes que promouen.

- Seguiment de participació: Realitzar un seguiment de la participació en esdeveniments i plataformes.
- Seguiment d'iniciatives: realitzar un seguiment dels projectes i intervencions que sorgeixen a partir de la xarxa.

- Històries de vida com proposa el Pla: Destacar històries de vida que hagen sorgit a través de la xarxa.
- Enquestes de satisfacció: Obtindre retroalimentació mitjançant enquestes per a avaluar l'efectivitat i fer ajustos.
- Enquestes d'avaluació: Obtindre retroalimentació a través d'enquestes periòdiques per a avaluar l'impacte i millores contínues.
- Històries de vida de les dones rurals amb iniciatives locals i sostenibles: Destacar històries sostenibles locals per a inspirar a altres dones rurals i promoure la visibilitat.

Este model és adaptable i pot modificar-se segons les necessitats específiques de la xarxa de dones i els temes que desitgen abordar. La clau és mantindre una comunicació oberta i una estructura que fomenti la col·laboració i l'aprenentatge mutu.

Proposta per al finançament de l'estructura i activitats

De manera complementària a la proposta del disseny de model de la xarxa, s'haurà de tindre en compte la importància de comptar amb finançament per a sufragar les despeses de l'estructura i les activitats de la xarxa. A continuació, es proposa una combinació de diferents mecanismes i l'exploració de diverses finestretes de finançament una xarxa de dones rurals en la Comunitat de València. A continuació, es presenten algunes opcions que podrien resultar d'utilitat:

Mecanismes de Finançament

- Subvencions Governamentals: S'han d'explorar programes governamentals a nivell local, regional i nacional que recolzen iniciatives comunitàries, desenvolupament rural o igualtat de gènere.
- Fons Europeus: En el marc de la Unió Europea, existeixen oportunitats de finançament a través de programes i fons destinats al desenvolupament rural, apoderament de les dones i projectes comunitaris.
- Col·laboracions amb ONGs: Les associacions i xarxes de dones podrien establir col·laboracions amb organitzacions no governamentals que puguin proporcionar finançament o suport en espècie per a projectes específics.
- Empreses i Patrocinadors Locals: Una altra opció és buscar el suport d'empreses locals interessades a donar suport a iniciatives comunitàries, especialment aquelles amb un enfocament en l'apoderament de les dones.

- Micromecenatge: Cada vegada és més freqüent la utilització de plataformes de micromecenatge per a recaptar fons de manera col·lectiva, involucrant a la comunitat i a possibles simpatitzants.
- Esdeveniments de Recaptació de Fons: Es poden organitzar esdeveniments locals, com a fires, concerts o altres activitats, amb el propòsit de recaptar fons per a la xarxa.

Finestretes de Finançament

- Institut Valencià de Finances (IVF): Es recomana consultar els programes de finançament per a projectes comunitaris o iniciatives de desenvolupament rural de l'IVF.
- Institut Valencià de les Dones (IVAM): Es recomana consultar els programes o fons de l'IVAM dedicats a l'apoderament de les dones en la Comunitat de València.
- Programa de Desenvolupament Rural de la Comunitat Valenciana: És convenient explorar les oportunitats de finançament proporcionades per este programa per a projectes que promoguen el desenvolupament sostenible en les àrees rurals.
- Convocatòries de la Conselleria d'Agricultura: És recomanable estar al corrent de les convocatòries de la Conselleria d'Agricultura de la Comunitat Valenciana, que puguen incloure oportunitats de finançament per a projectes rurals.
- Programes d'Igualtat de Gènere: S'han d'examinar programes específics d'igualtat de gènere en la Comunitat de València que puguen brindar suport financer a la xarxa.
- Leader: Leader és una iniciativa de la Unió Europea que dona suport a projectes de desenvolupament rural. És recomanable consultar amb els Grups d'Acció Local (GAL) de l'àrea de la Comunitat Valenciana.
- Fons Social Europeu (FSE): Es recomana consultar els programes del FSE que recolzen projectes relacionats amb la igualtat de gènere i l'apoderament de les dones.

És important realitzar investigacions exhaustives, mantindre contactes amb les autoritats locals i establir aliances estratègiques per a maximitzar les oportunitats de finançament per a la promoció de les xarxes de dones rurals.

Desafiaments i oportunitats futures

Amb el temps, les associacions de dones rurals de la Comunitat de València podrien enfrontar-se a nous desafiaments contemporanis, com abordar la triple transició: digital, energètica i social. El treball en xarxa permetrà a les associacions enfrontar de manera més eficient els reptes de la digitalització, la sostenibilitat ambiental i l'adaptació al canvi climàtic.

Les associacions rurals sovint necessiten adaptar-se a la tecnologia per a millorar l'eficiència i arribar a un públic més ampli. Addicionalment, serà necessari abordar la incorporació de les dones rurals en estes associacions, assegurant la continuïtat i la rellevància al llarg del temps. La incorporació de dones joves en les associacions rurals de la Comunitat de València presenta diversos reptes, però també ofereix oportunitats per a revitalitzar i enfortir estes organitzacions. D'altra banda, és necessari que continuen advocant per la igualtat de gènere i la promoció d'accions positives treballant en col·laboració amb altres organitzacions i actors per a aconseguir una vertadera transformació social que partisca de les veus de les dones rurals.

**tirant
eGob**

V. BIBLIOGRAFIA

eGob

Publicacions relacionades

- Alzamora Huarcaya, Marjorie (2017): Cofradía de Gandía: Las mujeres en las cofradías de pesca. Universidad Internacional Tierra Ciudadana.
- Aparicio Lara, Eva; Camps Gisbert, Aitana; Panella Piera, Joaquin (2020): “Retos y oportunidades para el medio rural valenciano. Una visión desde los grupos de acción local”, Revista de Treball, Economia i Societat, N° 98-Monogràfica. Informe Medio Rural CES-CV, Octubre 2020.
- Comité de Agricultura Ecológica de la Comunidad Valenciana (CEAECV) (2022): Informe del sector ecológico.
- Conselleria de Agricultura, Desarrollo Rural, Emergencia Climática y Transición Ecológica: Plan de Promoción de las Mujeres Rurales de la Comunitat Valenciana.2023-2026.
- Cooperativas Agro-alimentarias (2022): Informe de participación de mujeres en las cooperativas agroalimentarias valencianas.
- Diputación de Barcelona (2020): Plan de igualdad de género y desarrollo rural sostenible de la Reserva de la Biosfera del Montseny.
- Elizalde-San Miguel, Begoña (2017): ‘El cuidado informal en las zonas rurales. Nuevas formas, nuevos actores’, *Historia Social y de la Educación*, Vol.6, N°2, 2017, Págs. 168-195.
- Ehrenreich, Barbara y Hochschild Arlie (2003): *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*, Granta Books, London.
- Espuñes Molins, Mercé (2015): ‘Crisis de cuidados, género, familia y personas en situación de dependencia en el mundo rural leridano’, Libro de Actas del V Congreso Estatal de Economía Feminista, UVic-UCC, págs. 469-480.
- Pastor Gradolí, Carmen y Esparcia Pérez, Javier (1998): ‘Alternativas económicas en el ámbito rural interior. El papel de las mujeres de en el desarrollo rural’, Cuadernos de Geografía 64, págs. 527-542.

- Fernández Ramón, Francisca (2019): 'La comunidad de pescadores de El Palmar y la gestión del redolí o derecho de pesca en la Albufera de Valencia', Revista Iberoamericana de autogestión y acción comunal, Nº 73-75, 2019, págs.. 283-308.
- Fundación Mundubat y Ceres (2019): Derechos económicos, sociales y culturales de las mujeres en el medio rural. Una aproximación crítica. Bilbao.
- Fundación Mundubat y Ceres (2019): Participación política de las mujeres en el Estado español. Bilbao.
- Generalitat de Catalunya (2022-2025): III Programa del món rural i marítim de Catalunya.
- Gozávez Pérez, Vicente (1987): "El envejecimiento en los municipios rurales del país valenciano". Cuadernos de geografía Núm. 41.
- La Unión de Agricultores y Ganaderos; Madrid López, Eva y Sanfélix Albeda, Joan (2017): Las mujeres valencianas en el ámbito rural con perspectiva de género. Estudio preliminar y propuesta de acción.
- Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (2021): Diagnóstico de la Igualdad de Género en el Medio Rural, Madrid.
- Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación (2022): Mujeres del mar inspirando vocaciones, Madrid.
- Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación: Plan para la igualdad de género en el sector pesquero y acuícola (2021-2027).
- Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación: Plan Estratégico de la Política Agraria Común (2023-2027) de España.
- Pérez Orozco, Amaia (2006): 'Amenaza tormenta: la crisis de los cuidados y la reorganización del sistema económico', *Revista de economía crítica*, 2013-5254, Nº. 5, 2006, págs. 7-37
- Pérez Soriano, Josep (2013): ¿Por qué se van? Mujeres de pueblo y desarraigo en la ruralidad valenciana.
- Silvia Soriano Moreno (coord.) (2021): Perspectivas jurídicas de la igualdad de género en el entorno rural. Thomas Reuters Aranzadi.

- Women for Healthy Economy (2022): Informe Closingap. Coste de oportunidad de la brecha de género en el medio rural.

Fonts d'informació

- Associació Nacional de Dones de la Pesca (Anmupesca): <https://www.anmupesca.org/#:~:text=Anmupesca%20%2D%20Asociación%20Nacional%20de%20Mujeres%20de%20la%20Pesca>
- Cens Agrari 2020: <https://www.ine.es/censoagrario2020/presentacion/index.htm>
- Centres educatius Comunitat Valenciana: <https://portaldadesobertes.gva.es/es/temes>
- Cens de la Flota Pesquera: <https://agroambient.gva.es/es/web/pesca/flota-pesquera>
- Diputació Valenciana: <https://www.dival.es/es/portal-de-transparencia/content/datos-estadisticos>
- Directori Central d'Empreses (DIRCE): Directorio Central de Empresas: explotación estadística. Metodología general (ine.es)
- Estadística de Treballadors Afiliats a la Seguretat Social de la Comunitat Valenciana (ETASS) https://pegv.gva.es/auto/produccion/web/ETASS/UC_2020T2/ultimascifras_2020_2.htm
- Instituto Nacional de Estadística: <https://www.ine.es/>
- Institut Valencià d'Estadística pegv.gva.es
- Labora: <https://labora.gva.es/es/mapa-estadistic-del-mercado-laboral>
- Labora: Banco de datos de series del Movimiento Laboral Registrado - Generalitat Valenciana (gva.es)

- Ministerio de Educación: [Estadísticas de la Educación | Ministerio de Educación y Formación Profesional \(educacionyfp.gob.es\)](https://estadisticas.educacionyfp.gob.es/)
- Ministerio de Inclusión y Seguridad Social: [Ciudadano Detalle \(seg-social.gob.es\)](https://ciudadano.seg-social.gob.es/)
- Municipis valencians en risc de despoblament (AVANT): <https://datos.gob.es/es/catalogo/I02000012-municipios-valencianos-en-riesgo-de-despoblacion>
- Oficines d'atenció agrària: <https://agroambient.gva.es/es/web/oca/la-teua-oficina-comarcal-agraria>
- Partido judicial: <https://www.mjusticia.gob.es/es/JusticiaEspana/OrganizacionJusticia/InstLibraryCartographyJudCCAA/Comunidad%20Valenciana/Comunitat%20Valenciana.pdf>
- Política Agrària Comú (PAC): <https://www.mapa.gob.es/es/pac/>
- Portal Agrari Comunidad Valenciana https://www.gva.es/es/inicio/procedimientos?id_proc=22584
- Registro General de la Producción Agrícola (REGEPA). https://www.mapa.gob.es/es/agricultura/temas/sanidad-vegetal/higiene_y_trazabilidad/Registro_general_de_la_produccion_agricola_REGEPA/
- Registro de Explotaciones agrarias de Titularidad Compartida del Ministerio (RETICOM): https://www.mapa.gob.es/es/agricultura/temas/sanidad-vegetal/higiene_y_trazabilidad/Registro_general_de_la_produccion_agricola_REGEPA/
- Servicio Público de Empleo: <https://www.sepe.es/>
- Transport públic: <https://politicaterritorial.gva.es/es/web/transportes/dades-explotacio-dels-serveis-de-transport-de-viatgers-amb-autobus>

**tirant
eGob**

.....

Consultoría Internacional
en Políticas Públicas

.....

<https://egob.tirant.com/>

eGob